

DÓRA SZILVIA¹

A BRIT EU-POLITIKA VÁLTOZÁSA

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A cikk megírására európai szempontból egy meglehetősen izgalmas, eseményekkel teli időszakban kerül sor. Az euró bevezetését, valamint a formálódó stádiumban levő európai közös kül- és biztonságpolitikát (KKBP) emelné ki a szerző első körben. Az elemzéssel az a célja, hogy bemutassa egy fontos, véleményét markánsan kifejező EU tagállam sajátos európai politikai és gazdasági felfogását, annak meglehetősen rejtett összefüggéseit, a belpolitikai és külpolitikai érdekszférák érintkezését és összekapcsolódását. A dolgozat elméleti téren arra kíván rávilágítani, hogy az integráció vonatkozásában már nem elegendő csupán annak külpolitikai jellegére felhívni a figyelmet. Az integráció egyre inkább életünk szerves részévé válik, egyre nehezebb tehát szétválasztani a hagyományos értelemben vett kül- és belpolitikát. A tárgyalt témáknak további aktualitást ad az is, hogy a megnevezett három uniós politika különböző oldalakról közelíti meg az integráció fejlődését és így a szerző széles skálán tudja bemutatni az integráció fejlődésében mutatkozó egyes elemeket.

A szerző dolgozatában bemutatja Nagy-Britannia, egy meglehetősen vonakodó és erős atlanti kötődésű uniós partner és kormánya viszonyát az euróhoz, a KKBP-hez,

¹ A szerző a BGF KKF Külgazdasági Szak Európai Üzleti Tanulmányok szakirány 2002-ben végzett hallgatója. Ez a tanulmány szakdolgozatának kivonata. A szakdolgozat konzulensei dr. Majoros Pál tanszékvezető főiskolai tanár (BGF-KKF) és dr. Havas Péter (MTA Politikatudományi Intézet) voltak.

a bővítéshez, valamint kísérletet tesz e három vonulat lehetséges kapcsolatának feltérképezésére. Hipotézise szerint Nagy-Britannia és a modern brit külpolitika azáltal, hogy erőteljes szerepet kíván a KKBP-ben és a bővítésben betölteni, mintegy az eurónak megy elébe. (Annak az eurónak, amit BLAIR preferál és fontosnak tart a Királyság európai szerepvállalásában, de amit csakis a kormányköziség és gazdasági racionalitás eszméjének köpenyében tud bemutatni saját lakosságának, hiszen úgy tűnik, hogy ennek az uniós politikának a britek általi felfogásában és fogadtatásában szemtanúi lehetünk a gazdasági, bel- és külpolitikai érvek eddig legerősebb, legizgalmasabb és talán legszínesebb összecsapásának.)

Mint ahogy azt BULMER is kiemeli és amely megállapítással a cikk szerzője is egyet tud érteni, az államok nemzetközi szerepvállalását a belpolitika nagyban meghatározza, így az ún. politikacsinálás nem kizárólag racionális számítások összessége, hanem a politikai folyamat eredménye is.¹ Az egymást követő brit kormányok az Unióhoz való közeledés/alkalmazkodás során nagymértékben a belpolitika, a gazdaság hatása alatt alakították EU-politikájukat. Míg ez mintegy két évtizeden keresztül konfrontatív magatartással párosult, a BLAIR-kormány hangsúlyt váltott. A jelenleg kormányon lévő brit munkáspárt ezáltal – szokásuktól eltérően, de híven a kormányköziség eszméjéhez – az integráció gyengélkedő politikai aspektusait értékeli fel,² a szokásnak megfelelően az integráció kormányközi jellegét hangsúlyozza és kívánja erősíteni. Az ellenálló magatartást így egy konstruktív külpolitikával váltja fel és próbál megfelelni a belpolitika támasztotta elvárásoknak (annak a közvéleménynek, amely következetesen meglehetősen euró-ellenes és kisebb mértékben EU-ellenes).

2. NAGY-BRITANNIA EURÓPA-POLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE

2.1. Sajátosságok:

kényszer vagy érdek az uniós tagság?

Biztosan állítható, hogy az egymást váltó brit kormányok csak nagyon lassan és fokozatosan ismerték fel az európai együttműködéshez való alkalmazkodás szükségességét.³ Számukra valahogy a nemzeti érdek kifejeződése mindig is szö-

¹ S. Bulmer, „Britain and European integration”. In: S. George „Britain and the European Community”, Clarendon Press, Oxford, 1992, 3.

² Itt azt kell látni, hogy a megfogalmazásra és kivitelezésre kerülő uniós politikai és gazdasági célok nem egyforma mértékben szolgálják az integráció mélyítésének célját. Brit részről megtörtént ennek a felismerése és ezentúl következetesen úgy próbálják szerepüket az egyes politikákban kialakítani, hogy a szélesedést, kormányköziséget segítő politikákban kezdeményezők (pl. bővítés), míg a mélyítést célzó politikákban (pl. euró) visszafogottabbak, illetve az utóbbi évek fejleményei szerint kívánnak és csak ha sikeresnek bizonyul a kezdeményezés, akkor csatlakoznak ahhoz.

³ Itt érdemes kiemelni, hogy ennek egyik oka a II. Világháborúban elszenvedett történelmi veszteségek volumene volt, valamint a második világhéget megelőző, az európai kontinen-

ges ellentétben állt az integráció politikai vonulata fontosságának az elismerésével, ez a kettő kizárta egymást. Az alkalmazkodás hosszú folyamat, amelyben fellelhető a múlt iránti tisztelet, a nemzeti szuverenitás megtartásának igénye, a nagyhatalmi múlt, valamint a transzatlanti kapcsolat nyomai. Mint ahogy azt BULMER is kiemeli, ezek mind az ún. „történelmi hagyaték” részét képezik, amelyek az alkalmazkodást lassítják.¹

Az alkalmazkodást azonban segítette a változás szükségessége. Ez a felismerés fokozatos és meglehetősen lassú volt, azonban ennek nyomai az egymást követő brit kormányzatok Európa-politikájában nagyon jól felfedezhetőek. Míg brit részről az integráció politikai részét mindig is idegenkedve figyelték, minden eszközt fel is használtak annak érdekében, hogy lassítsák ennek a fejlődését és egyben a mélyítési törekvéseknek is gátat kívántak vetni. Ezeket az eszközöket váltogatják hol azzal a szándékkal, hogy az általuk az integráció mélyítéseként felfogott politikai együttműködést fékezze gazdasági érvekkel (elegendő a szabad kereskedelem), illetve a gazdasági együttműködést (pl. EMU) kívánják a politikai eszköztár felértékelésével ellensúlyozni, kiegyenlíteni. Mindkét esetben olyan politikákat kívánnak gátolni, amelyek meglátásuk szerint az Unió mélyítését eredményezik/eredményeznék. Ezt azonban mindig úgy teszik, ahogy az nemzeti érdekeiknek a leginkább megfelel. Érdemes a sajátosságok értékelése során megvizsgálni azt, hogy a lassú felismerést követően miért tart ki a brit EU-politika ennyire következetesen a kormányköziség eszméje mellett. Ennek számos oka van, többek között olyan objektív tényező, ami a kontinens és a sziget között meghúzó mentalitásbeli ellentétekre is utal, a szerző azonban csak hármat elemezne részletesen.

A brit szuverenitás védelme, annak az EU keretein belül történő feloldódásának az ellenzése mindig is jelen volt a brit politikában, mint erősen érzelmileg meghatározott ok. A brit sziget lakói számára sokáig elképzelhetetlen volt még az európai csatlakozás ténye is (mint ahogy azt a történelem is megmutatta, a második Világháborúban győztes brit nagyhatalom nem tartott igényt arra, hogy a formálódó európai együttműködés részese, alapítója legyen). A britek úgy képzelték, hogy a CHURCHILL által megfogalmazott három koncentrikus körből Európa csak egy kevésbé fontos elem az ő külpolitikájukban.² A brit nemzeti szuverenitás, valamint a Westminster hatalmának a csökkentése (megkurtítása) elképzelhetetlen volt.

A dicső történelmi múlt nagy hatást gyakorolt a háborút követő brit külpolitika alakulására. A Nemzetközösséggel fenntartott kapcsolatok továbbra is meghatározóak voltak, a britek számára ez jelentette a dicső történelmi múlt továbbélését. A briteket továbbá szoros kötelék fűzte a tengerentúlhoz. Az Egyesült Államokra mindig is, mint a legközelebbi politikai és katonai szövetségesre és legfontosabb kereskedelmi/gazdasági partnerre tekintettek. Ez a kapcsolat nagyban meghatározta az európai kontinenshez fűződő kapcsolataikat.

sen az egyes nemzetek között folyamatosan dúló harcok, vérengzések. Az együttélés szükségességének felismerése így leginkább a kontinens országainak vezetőiben fogalmazódott meg politikai és gazdasági szinten egyaránt.

¹ S. Bulmer, 5.

² Hármaskör: USA, Nemzetközösség, Európa.

A belpolitikai elvárásoknak megfelelő magatartás végigvonul Nagy-Britannia közel harminc éves EK/EU tagságán. A politikát és gazdaságot az egymást váltó kormányok az Unióval kapcsolatban úgy használták fel, hogy minden esetben – megfelelő a belpolitikai elvárásoknak – a kormányköziség eszméjét erősítsék. A kormányköziség az az európai igazgatási forma, amely elfogadható a brit politikai gondolkodás és a lakosság számára, hiszen ez biztosít megfelelő mozgásteret és szabadságot a politika és gazdaság számára.

Összegzésképpen megállapítható: igaz, hogy a britek tárgyalási stratégiájukban mindig is a kormányköziség elvének következetes biztosítására törekedtek és erre a célra felhasználták mind a politika, mind a gazdaság biztosította eszközöket, azonban fontos azt látni, hogy brit részről felismerték a politikai együttműködés létét és fontosságát.

Az újdonság BLAIR külpolitikájában az, hogy ő felismerte az EU biztosította lehetőségeket és azokat ki akarja használni. Mint ahogy azt egyre több az európai integráció kérdéskörrel foglalkozó szerző is kiemeli, a hidegháború végével a globalizáció előretörésének és kiteljesedésének lehetünk szemtanúi. Ez egyben azt is jelenti/jelentette, hogy a gazdasági és társadalmi szereplők egyre nagyobb befolyással rendelkeznek a külpolitikai kapcsolatok alakításában. A belpolitikai érdekek jelentősége megnő, az EU-val összefüggő kérdések szintén mintegy belpolitikai kérdéssé alakulnak át a tagországok életében. Jogos tehát annak a tézisnek a megfogalmazása, hogy ez a folyamat felerősíti az európai szinten működő kormányzati tényezők jelentőségét. Tudatosan vagy sem, de a britek ezt felismerték és összehárosították ezt saját befolyásolási lehetőségeik bővítésének a kérdésével. Céljuk, hogy erősödjön az EU külpolitikai aktivitása, annak tudatossága és elismertsége, mindez természetesen a kormányköziség keretei között. Azonban az is fontos, hogy a belpolitika támasztotta elvárásoknak is megfelelően a brit EU-politika, ezért lehetőség szerint mindent meg kell tenni a közvélemény felkészítésére az euró fogadása kapcsán. Azáltal, hogy a gazdasági globalizáció nyomásának kitett EU képes legyen valóban regionális szinten kormányozni, szükség van a politikai oldal felértékelésére. A mindig egyensúlyozó külpolitikájukról elhíresült britek tehát erősíteni kívánják az Unió külső szerepét, míg továbbra is kitarának a szabadkereskedelem feltételeinek megtartása mellett. A BLAIR-kormányzat kifejezetten aktív szerepet kíván vállalni a politikai együttműködésben, mintegy így erősítve a brit nagyhatalmi ambíciókat mind Európában, mind a világban és ezzel megkísérli ellensúlyozni az EMU tagság esetleges elutasításából származó politikai veszteséget, illetve így próbálja meggyőzni saját szavazóit az EMU tagság megvalósításának előnyeiről.

A vonakodó partner, mint konstruktív kritikát kifejtő, de következetesen sziget mentalitású ország egyre inkább az EU szerves részévé válik. A cikkben a szerző csak az EK/EU tagsági időszakot vizsgálja, az ezt megelőző időszakot és a tagsági kérelem első és második körös elutasítását nem. A bevezetőt követő első fejezetben a szerző bemutatja, hogy az egymást követő brit kormányok csak lassan ismerték fel az európai együttműködés politikai vonulatát és annak jelentőségét, valamint az abban vállalható brit szerep politikaformáló fontosságát. Rámutat továbbá arra is, hogy az egymást követő, illetve váltó munkáspárti és konzervatív kormányok eltérően ítélték meg Európa szerepét, azonban mindkettőjük számára a brit nemzeti szuverenitás fenntartása létfontosságú volt.

2.2. A konzervatív és munkáspárti kormányok Európa-politikája a hetvenes-nyolcvanas években

Az alábbiakban a szerző azt tanulmányozza, hogy az egyes kormányok mennyire voltak következetesek Európa-politikájuk megvalósításában, milyen eszközöket használtak fel az általuk vallott eszmék megvalósítása érdekében, valamint a politikai és gazdasági együttműködés területeit hogyan próbálták összeegyeztetni, illetve tudatosan szétválasztani.

A HEATH-kormányzatnak (1970-74) jutott az a nagy feladat, hogy bevezesse Nagy-Britanniát az Európai Közösségbe (EK). Konzervatív politikusként HEATH úgy írta be magát az európai és brit történelembe, mint a Közösség lelkes támogatója.¹ Elsősorban azonban az akkori Közösség intézményeinek megreformálását és a közös külpolitika kialakítását tűzte ki a kormány, mint elérendő célt. A gazdasági együttműködést azonban minden lehetséges módon akadályozni kívánták, számos közös, például az energiapiacra vonatkozó javaslatot megvétőztak.²

GISCARD D'ESTAING francia pénzügyminiszter mindent megtett annak érdekében, hogy a font sterling teljes mértékben alkalmazkodni legyen köteles a többi európai valutához.³ 1971-ben a közös pénz terve (WERNER-terv) okozta probléma azonban ideiglenesen lekerült a napirendről, ugyanis a németek lebegtetni kezdték a német márka árfolyamát. Ez természetesen nagy fejtörést okozott a franciáknak, akik ezek után kénytelenek voltak elfogadni a brit szóbeli nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy a font sterling a lehető legnagyobb mértékben igazodni fog a többi európai valutához és lehetőség szerint együtt lebeg a többi európai valutával. A gazdasági és monetáris unió (EMU) megvalósításának átmeneti kudarca azonban nem jelentette azt, hogy az integráció mélyítési lendülete megtorpant volna. Mint ahogy azt S. GEORGE is kiemeli, a bővítést összekapcsolták az EMU későbbi megvalósításával.⁴

Az EMU-val kapcsolatos döntések kialakítása során derült fény először arra a tényre, hogy Nagy-Britannia nem lesz egyszerű partner az európai együttműködésben. Ezt a kezdeti ellenérzést csak erősítette az a tény, hogy a britek (többek között HEATH) ragaszkodtak ahhoz, hogy a felállítandó Európai Központi Bank székhelye Brüsszel legyen, és így még inkább megvalósítható lenne az európai intézmények egy helyen történő koncentrációja.⁵ Ez természetesen az olyan tagállamok ellenállásába ütközött, amelyek úgy vélték – valósan vagy valótlanul – hogy több közülük van az európai gazdasági és monetáris integráció megvalósítása során elért sikerekhez, mint akár az elgondolás mellett kardoskodó briteknek, vagy akár az intézmények székhelyét adó belga fővárosnak. Nyilvánvalóvá vált, hogy a HEATH-kormányzat a gazdasági együttműködésnek, mint mélyítési kísérletnek folyamatosan ellenállt, és a politikai együttműködést kívánta erre a célra felhasználni, azonban ez az ellenállás még nem öltött egészen konkrét formát.

¹ S. George: *An awkward partner: Britain in the European Community*, OUP, 1991, 49.

² S. Bulmer, 35.

³ S. George, 51. Ez a kérdés azért is vetődött fel a britek számára, mint szinte kezelhetetlen probléma, mert a font sterling évtizedeken keresztül, mint a nemzetközi tartalékokat biztosító valuta funkcionált.

⁴ S. George, 59.

⁵ S. George, 63.

1974-ben a munkáspárt került hatalomra. WILSON miniszterelnök – szükségét látva annak, hogy a belpolitikában tapasztalható érdekkellentéteket át kell hidalni – magát a brit érdekek legfőbb védelmezőjének kiáltotta ki és ezt különösen nagy vehemenciával az európai egyeztetéseken hangoztatta. A kormány tervei között az eredeti csatlakozási feltételek közül négynek az újratárgyalása szerepelt.¹ A dublini csúcson a tagállamok meglehetősen nagy ellenérzéssel fogadták a felvázolt brit újratárgyalási igényeket. 1975-ben népszavazásra került sor, ahol az újratárgyalási csatlakozási feltételek elfogadása volt a tét. A szavazáson a választók 64,6%-a jelent meg, az eredmény pedig kiemelkedően magas győzelmet hozott a tagság megtartása mellett szavazóknak (67% igennel, 33% nemmel szavazott).²

A kormány gazdasági programjában a közösségi piac, mint lehetséges brit exportpiac csak mint egyik lehetőség szerepelt. Itt megjelenik az a kezdetekben képviselt brit álláspont, miszerint a közösségi együttműködésre nem hogy politikai szempontból nem kívánna támaszkodni, de még a gazdasági oldalt is megfontolják.

Az Európai Politikai Együttműködés (EPC) jelentősége akkor kezdett el nyilvánvalóvá válni a brit kormányzat számára, amikor az EPC napirendjére számos volt nemzetközösségi kérdés is felkerült. Az érdeklődés brit részről is ekkor vált intenzívebbé a politikai együttműködés iránt. További érv az együttműködés iránt megnyilvánuló szemmel láthatóan megnövekedett érdeklődés mellett az volt, hogy a kormányzatok kezdték felismerni, hogy a CHURCHILL által felvázolt hármas körben csökken a világ egyéb részeiben betöltött brit szerepvállalás – mint ahogy azt BULMER is kiemeli: „*Britain's independent capabilities in international politics have declined*”³ – és megvan az igény az aktívabb európai szerepre. Fel kellett ismerniük, hogy az Egyesült Államok külpolitikai prioritásai között a Királysággal fenntartott kapcsolatok nem szerepelnek a legelső helyen. BULMER is kiemeli: „*The special relationship with Washington in particular is now little more than a rhetorical flourish.*”⁴ A britek továbbá úgy vélték, hogy az EPC alakuló stádiumban van és most még van lehetőség fejlődésének a befolyásolására.

Úgy tűnik, az Unió (illetve Közösség) is profitált az EPC-ben való aktív brit részvételből, hiszen a britek diplomáciai kapcsolatai, a szoros transzatlanti kapcsolat gyümölcsözőleg hatottak a politikai együttműködés fejlődésére.

Összegzésképpen elmondható, hogy a WILSON-kormány elsődleges célja nem a mélyítés, hanem a költségvetési hozzájárulások csökkentése volt, a gazdasági együttműködés lazítása, amit az EPC-ben felvállalt aktív szerep jól kiegyésített. Ez a cél egyben a mélyítés-ellenesség egyik eszköze is volt.

Az 1976-79 közötti CALLAGHAN-kormány alatt sor került az Európai Monetáris rendszerben való brit részvétel megakadályozására (EMS). Beiktatásakor CALLAGHAN hangsúlyozta: brit részről fontosnak tartják az integráció politikai vonu-

¹ Ezek a következők voltak: a nemzetközösségi termékek az uniós piacokra való bejutásának biztosítása, a brit kormány kapjon lehetőséget arra, hogy az iparnak és a régióknak állami támogatást nyújtson anélkül, hogy abba Brüsszel beleszólna, a KAP reformja és a brit költségvetési hozzájárulás mértékének csökkentése. (S. George, 81.)

² S. George, 95.

³ S. Bulmer, 17. Nagy-Britannia a nemzetközi politikában történő önálló szerepvállalásának lehetőségei csökkentek.

⁴ S. Bulmer, 22. Különösképpen az USA-val fenntartott különleges kapcsolat most már nem több, mint retorika.

latának erősítését, a politikai együttműködést (EPC), valamint a Közösség további bővítését. A brit tervek között hangsúlyosan szereplő további európai bővítés célja nemcsak, mint önmagában is erkölcsös tett szerepelt, hanem mint az integráció higitásának egyik eszköze is. Mint ahogy azt a korabeli sajtó is kiemelte: „*The dangers of an over-centralized, over-bureaucratized and over-harmonized Community will be far less with twelve than with nine.*”¹

Amikor a francia és német javaslatra előterjesztett, a monetáris stabilitást megteremteni célzó pénzügyi rendszert európai körökben ismertették, a brit kormány támogatásáról biztosította a stabilitást célzó intézkedéseket, azonban kétegyet fejezte ki a rendszer működését illetően. Véleménye szerint a már meglévő nemzetközi intézmények (pl. IMF) megfelelő keretet biztosítottak a kérdés kezelésére. Belpolitikai nyomásra CALLAGHAN – aki egyébként kitűnő személyes kapcsolatot ápol HELMUT SCHMIDT német kancellárral – kénytelen volt nemet mondani a brit EMS-tagságra.

1979-ben a THATCHER-kormány külpolitikájában az őket pár ciklussal megelőző HEATH-adminisztrációval szemben az európai együttműködés gondolata erőteljesen háttérbe került és elsőbbséget kezdtek élvezni az amerikai és transzatlanti kapcsolatok, a brit miniszterelnök első lépései, intézkedései és brüsszeli megnyilatkozásai azonban továbbra is azt a következtetést engedték levonni, hogy az új kormány fontosnak tartja az európai kapcsolatok ápolását. Egyes brüsszeli megfigyelők még arra is felhívták a figyelmet, hogy a miniszterelnök asszonynak egészen „közösségi” a magatartása.² Azt a következtetést is le lehetett vonni, hogy a britek készek teljes jogú tagként részt venni az EMS-ben és a fontot az európai valutakosár részeként kezelni. 1984-ig úgy tűnt, hogy Nagy-Britannia – a brüsszeli költségvetési csatározások ellenére is – a Közösség úgyszólván „rendes” tagja kíván lenni.

Ami szembeötlő, hogy a konzervatív párt legbelsőbb – és így mértékadó – berkeiben³ THATCHER kormányzása alatt nem tulajdonítottak nagy jelentőséget az EPC-ben való brit részvételnek. Számukra fontos maradt a transzatlanti kapcsolat, de mint ahogy azt THATCHER elhatározása (leváltotta az európai eszmét támogató SIR GEOFFREY HOWE külügyminisztert) is mutatja, számára elfogadhatatlan az európaiság kiterjesztése a szigeten. A politikai együttműködés bővítését így a gazdasági/szabadkereskedelmi együttműködés szélesítésével kívánták ellensúlyozni.

A konzervatív párt 1983-as ismételt győzelme azonban a brit társadalom átstrukturálódását eredményezte. Míg egyrészt a miniszterelnök és közvetlen környezete meglehetősen EK-ellenes magatartást képviselt, addig a társadalomra egyre inkább az EK-tagság melletti kiállás volt jellemző.⁴

¹ The Times, 1 October 1977. Idézte S. George, 126. Egy túlcentralizált, túlbürokratizált és túlharmonizált Közösség veszélye kisebb lesz, ha a tagság már nem kilenc, hanem tizenkettő államból áll.

² S. George, 148.

³ Thatcher asszony nagy előszeretettel támaszkodott kizárólagosan azon minisztereinek tanácsára, akikkel azonos ideológiai platformon volt. (A. Forster, Britain and the Maastricht negotiations. Palgrave, 2001.)

⁴ S. George, 172. A közvélemény ellenségesen állt hozzá a Líbia elleni amerikai akcióhoz és különösképpen az abban való brit részvételhez. Ennek okán, illetve ezzel összefüggésben az Eurobarometer 1987. márciusi felmérése azt mutatta, hogy a brit lakosság 28%-a

A brit gazdasági környezet sem kedvezett a kormány EK-ellenességének. Az olajárak jelentős csökkenése 1985 közepétől a font értékcsökkenéséhez vezetett, ami pedig az export növekedését eredményezte. A munkanélküliség csökkent és a bérek növekedése erős inflációhoz vezetett.

A Fontainbleau-i és stresai csúcokra benyújtott brit javaslatok tartalmazták az egységes európai külpolitika kialakításának szükségességét, valamint a védelmi együttműködés terén a NATO európai szárnyának erősítését.¹ Brit elképzelések szerint mindez párhuzamosan haladt volna a gazdaság további fokozatos liberalizálásával és a belső piac kiépítésével. A milánói Európai Tanácson azonban a brit javaslatokat lesöpörték az asztalról, többek között azt az indítványukat is, hogy az EK-tagállamok egységesen szavazzanak az ENSZ-ben.

A kontinens a britek (és főleg úgy tűnik a brit kormány) számára az autokratikus francia monarchiát és a dogmatikus római egyházat jelentette.² A THATCHER-korszakban a szuverenitás a politikai ideológia kötelező retorikája lett, ami azonban nem volt nacionalista felhangoktól sem mentes. Mint ahogy azt RAPCSÁK JÁNOS is kiemeli, a THATCHER-korszak nagy paradoxonja, hogy éppen az állandóan „ők” és „mi” szavakat használó miniszterelnök asszony kormányzása alatt vált Nagy-Britannia európai országgá.³

THATCHER asszony rendkívül erélyesen ellenállt a brit EMS-tagságnak. Ezt jól illusztrálja az az eset is, amikor a miniszterelnök nyilvánosan csapott össze pénzügyminiszterével, NIGEL LAWSONNAL, aki a fontnak az európai lebegtetési sávon belül tartása mellett kardoskodott,⁴ míg a miniszterelnök még akkor sem tartotta indokoltnak a beavatkozást az árfolyam alakításába, amikor a font erősen túlértékelt volt, azzal érvelve, hogy az infláció leküzdése az egyedüli pénzügy-politikai prioritás, azt semmivel sem szabad megzavarni.⁵ THATCHER asszony továbbá az ellen is élénken tiltakozott, hogy felállításra kerüljön az Európai Központi Bank, amely véleménye szerint magával hozza az európai kormány létrehozását is. Tagadta továbbá, hogy összefüggés lenne a belső piac liberalizációja és a monetáris unió létrehozása között. THATCHER aláírta az Egységes Európai Okmányt (EEO), de továbbra sem volt hajlandó csatlakozni az árfolyam-mechanizmushoz. A miniszterelnök asszony – miután sikereket ért el az EEO tárgyalása során a gazdaság liberalizációja és deregulációja kapcsán – támadásba lendült és számos miniszterével karöltve keményen ostromozta a megállapodás politikai elemeit (pl. a vámunió egyes elemeinek felszámolása), amelyek véleménye szerint további teret biztosítottak az integráció mélyülésének és a fejlődést az általa megvetett föderalizmus irányába tolta el. Számára ideológiailag is elfogadhatatlan volt az EMS-

támogatja a közös európai biztonság kialakítását és 52%-a egy, az Európai Parlament által megszövegezendő alkotmány ügyében döntő népszavazás mellett döntenének.

¹ S. George, 175.

² Rapcsák J.: „Nagy-Britannia és az európai integráció: a vonakodó partner”. In: Kiss J. László. Közösségi politikák - Nemzeti politikák - A tizenötök EU-rópai. Macropolis, Budapest, 2000., 263.

³ Rapcsák, J., 264.

⁴ Ez azért is indokolt lett volna, mert az árfolyam mechanizmusban való részvétel fegyvermezőleg hatott volna a brit gazdaságra és a font túlértékelttségére. (A. Sked, C. Cook: Post-war Britain: A political history, Penguin books, 1993., 536)

⁵ S. George, 191.

tagság, hiszen ez meglátása szerint azt eredményezte volna, hogy minden egyes gazdaságpolitikai döntés meghozatalakor „engedélyt” kell kérnie a többi EU-ország vezetőitől. Ez számára abszurd volt.¹ Első látásra a thatcheri elképzelés az volt, hogy a brit politika biztosította eszközökkel elleneznék az EMS-tagságot és a mélyülő gazdasági együttműködést, azonban hamar kiderült, hogy nemcsak a gazdasági, de a külpolitikai együttműködés megtorpedózása is célként szerepelt.

A markáns, konzervatív eszméket képviselő THATCHER-korszakot a MAJOR vezette kormányzati adminisztráció váltotta fel (1990). MAJOR miniszterelnökké történő megválasztása ideális lehetőséget teremtett arra, hogy a párton belül kialakult törésvonalakat beforrasszák. MAJOR azzal vált híressé, hogy sikerrel tudott közvetíteni az egymással konfliktusban álló párt frakciók között. A feladat azonban túl nehéznek bizonyult az újdonsült miniszterelnöknek. THATCHER hagyatéka, valamint MAJORnek a párton belüli gyenge pozíciója, a párt szélsőjobboldali képviselőinek továbbra is ingatag bizalma nem segítette a miniszterelnököt munkájában. THATCHER asszonyra továbbra is számítottak, adott esetben készek voltak őt visszahozni a hatalomba. A MAJOR-korszak tehát úgy kezdődött, hogy az új miniszterelnöknek olyan kabinettel kellett tudnia együtt dolgozni, amelyben a gazdasági bizottságok és albizottságok irányítása az Európa-ellenesek kezében maradt. A MAJOR-korszakban Nagy-Britannia európaivá válása folytatódott. A kormányzás során sikerült elérni, hogy az egyes fontosabb kulcspozíciók átkerüljenek a párt Európa-barát szárnyához, és így számukra pozitív egyenleg alakult ki a pozíciók leosztásában.

Ebben az időszakban elfogadták és bevezették az európai állampolgárságot.² Szükségessé vált, hogy MAJOR egyfajta *ars poeticat* fogalmazzon meg és így lépjen THATCHER miniszterelnök asszony mindent elsöprő politikai ideológiája mögül. MAJOR elfogadta CHRIS PATTEN³ Európa melletti kiállítását, valamint támaszkodott DOUGLAS HURD, tapasztalt brit diplomata tanácsaira a Kormányközi Konferenciára (KKK) való felkészülés során. Brit külügyi javaslatok alapján váltás következett be a kormány hangvételében az európai partnerekkel folytatott tárgyalásokon. A brit Külügyminisztérium véleménye szerint a francia-német tengely „megtörése” érdekében a brit külpolitikának Bonn felé kellett nyitnia.⁴ 1991 márciusában MAJOR nagyszabású beszédet tartott Bonnban azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a brit-német közeledést elősegítse, bebizonyítsa, hogy Nagy-Britannia „Európa szívében helyezkedik el”⁵ és „begyógyítsa” THATCHER Bruges-i beszédének sebeit. A MAJOR-adminisztráció politikai hagyományainak megfelelően azonban nem tudott „ellenállni” a kísértésnek és a luxemburgi csúcson csak úgy sikerült a britek által is elfogadható nyilatkozatot közzétenni, hogy

¹ Meglehet, hogy a miniszterelnök erélyes ellenállása még segítette is az európai államokat, hiszen közgazdaságilag meglehetősen aggályos volt, hogy egy túlfűtött, magas inflációjú gazdaság valutáját az erős német márkához kössék. A miniszterelnök kikötötte: az árfolyam mechanizmushoz (ERM) való csatlakozás feltétele, hogy a brit infláció mértéke megközelítse az európai átlagot.

² Maga a királynő is „Európa polgára” lett.

³ C. Patten, volt Hong Kong-i kormányzó, jelenleg az Európai Bizottság külkapcsolatokért felelős biztosa.

⁴ A. Sked, C. Cook, 560.

⁵ At the very heart of Europe, idézet a beszédből, A. Forster, 32.

abból kimaradtak az utalások a föderalizmusra, mint az Unió lehetséges jövőbeni összetartó erejére. A közvélemény-kutatási adatok azt mutatták, hogy ebben az időszakban a lakosság többsége anti-föderalista hangulatban volt, míg 55%-uk a monetáris unió, 53%-uk a politikai unió megvalósulása ellen volt.¹ Megjegyzendő, hogy míg a kormányzó konzervatív erők sok vonalon folytatták elődjük Európa-politikáját, addig az ellenzékben politizáló baloldal (JOHN SMITH és TONY BLAIR vezetésével) konstruktív megközelítést hirdettek és hangsúlyozták, hogy nem kívánnak szembehelyezkedni a fő európai áramlattal. Úgy tűnik, hogy megjelenik az a momentum, miszerint míg a hatalmon lévő párt(ok) folyamatosan erős kritikával illetik az európai együttműködési törekvéseket, addig az ellenzéki erők hajlandóságot mutatnak az együttműködésre.

Megállapítható, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek kormányzatai nem tudták teljes mértékben felkarolni az EK-tagságot, figyelembe véve a közösségi és nemzeti politikák és érdekek közötti mélyen gyökerező ellentéteket. A sajátos brit pártrendszer miatt egyetlen kormányzat sem merte teljes odaadással felvállalni az európai együttműködés ügyét, nemzetellenes színben feltűnni, valamint feladni az „Európa felett állás” immár nemzeti hagyományát. Mind a Konzervatív, mind pedig a Munkáspárton belül megfigyelhető törésvonalak mentén kialakuló pártcsoportosulások határozták meg az egyes európai kérdésekben képviselendő brit álláspontot. Azonban mind a két fél egyetértett abban, hogy az európai integrációban való brit részvétel csakis „nulla összegű játék” lehet, vagyis a nemzeti szuverenitás részleges feladása nélkül hosszú távon nem képzelhető el az integrációban való részvétel. Ennek megakadályozására az egymást követő kormányok hol a mélyítésként felfogott politikai együttműködést kívánták gazdasági érvekkel akadályozni (THATCHER korai periódusa), illetve a gazdasági együttműködést (pl. EMS-tagság) kívánták a politikai eszközár felértékelésével ellensúlyozni (HEATH, WILSON, CALLAGHAN, THATCHER később). Mindkét esetben azonban az Unió mélyítése, a nemzeti szuverenitás feladása, valamint a nagy uniós politikai (gyakran mélyítési) ambíciók ellen voltak. A kívül maradás hátrányai azonban szintén nyilvánvalóak voltak. Kívülállóként a britek nem lesznek képesek az integráció fejlődését befolyásolni, nem tudnak beleszólni az egyes tárgyalások napirendjének kialakításába. Ez súlyos veszteséget jelent egy olyan államnak, amely a nemzetközi politika színpadán mindig is az egyik főszereplőnek számított.

A következő fejezetben a szerző bemutatja, hogy – miután az egymást követő kormányok felismerték az integrációban való minél szélesebb részvétel előnyeit – immár a második ciklusát töltő munkáspárti, BLAIR miniszterelnök vezette kormány hogyan próbál meg megfelelni az integráció támasztotta követelményeknek és a részvételt hogyan próbálja a saját maga javára fordítani. A kérdést a szerző először az euró, a KKBP és a bővítés, mint uniós politikák eszközeivel vizsgálja felvillantva a konzervatív álláspontokat is abból a célból, hogy még hangsúlyosabban be lehessen mutatni a BLAIR-kormány korszakalkotó Európa-politikájának jelentőségét.

¹ A. Sked, C. Cook, 564.

3. AZ EURÓ, A KKBP ÉS A BŐVÍTÉS, MINT ELEMZÉSI VÁLTOZÓK: AZ ÖSSZEFÜGGÉSEK KONZERVATÍV MEGÍTÉLÉSE

A kilencvenes évek eleje meghatározó jelentőséggel bírt az egyes uniós politikák fejlődésére. Az euró bevezetése körüli mozzanatok, a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP) fejleményei, valamint a bővítés stratégiai összefüggései óriási kihívások elé állították az uniót és a tagállamokat. Míg az euró bevezetése hagyományosan az integráció mélyítését elősegítő eszköznak számít, addig a KKBP-ben és a bővítésben a támogatók egyértelműen az integráció felhígulásának, a szélesedésben a kormányköziség eszméje erősödésének lehetőségét vélték felfedezni.¹ A három uniós politika kiemelését és egy csoportban való kezelését az indokolja, hogy míg az euró és a KKBP két ellentétes integrációs fejlődési mechanizmust idéz, addig a bővítési, csatlakozási kérdések aktualitása vitán felüli.

Az erősen belpolitikai és gazdasági érvrendszerre támaszkodó és azzal szoros függőségben élő brit kül- és EU-politika mindig is meglehetősen szkeptikusan szemlélte az euró bevezetése körüli uniós „tüsténkedést”. Az alábbiakban gazdasági érvekkel alátámasztva a szerző kísérletet tesz arra, hogy bemutassa Nagy-Britannia esetleges EMU-tagságával és így az euró bevezetésével kapcsolatos lehetséges elképzeléseket, hangsúlyozva, hogy ezek nem feltétlenül tükröződnek az egyes kormányok által képviselt EU-politikában. Ezek csak hipotetikus esetek, ahogy az elméleti szakemberek a helyzetet látják, azonban fontosak ahhoz, hogy a brit kül- és EU-politika három markáns vonulatát jobban megértsük.

A szerző említést tesz azokról a hangjakat egyre hangosabban hallató, többnyire konzervatív csoportokról, amelyek azt állítják, hogy az euró bevezetése egyre inkább politikai kérdéssé növi ki magát. A továbbiakban a szerző rávilágít a KKBP fejlődésére, abban milyen szerepet vállaltak a britek és az a mögött húzódó szándékot. Hasonló érvekre hivatkozva górcső alá veszi a keleti bővítés körüli brit álláspontok összevetését, ahol meglepő módon az egymást követő brit kormányok igen egységes álláspontot képviseltek. Az elemzés során a szerző kitér a konzervatív párt által, az egyes uniós politikákkal kapcsolatban képviselt álláspontokra abból a célból, hogy a cikk következő fejezetében elemzett BLAIR-kormány Európa-politikájában bekövetkezett váltásra rá tudjon világítani.

¹ Mélyítés (deepening) alatt az egyes uniós politikák minél nagyobb kiterjesztését, a minősített többségi szavazás minél szélesebb körben történő alkalmazását és így a szupranacionális intézmények fejlődésének az elősegítését kell érteni. A szélesítés (widening) az Unió földrajzi kiterjesztésének a növelését jelenti, ami egyes tagállamok felfogásában automatikusan a mélyítés ellenszere is. A bővítés a szélesítés egyik formája. Az Unió egyik nagy dilemmája, hogyan lehet a két egymásnak első látásra ellentmondó folyamatot összeegyeztetni és az integráció fejlődése javára fordítani.

3.1. A Thatcher- és Major-kormányzatok, valamint a konzervatív ellenzék politikai érvei az EMU-val kapcsolatban

Konzervatív érvelés szerint az EMU és a közös pénz bevezetése nemcsak gazdasági, de több politikai okból is elfogadhatatlan a britek számára. Elsősorban azért tűnik elfogadhatatlannak, mert véleményük szerint a közös pénz nagymértékben befolyásolja a nemzeti szuverenitásukat, az ezzel összefüggő érdekérvényesítést és a Parlament szerepét. Az egymást váltó kormányok nem tudtak kielégítő választ adni saját választópolgáraiknak arra vonatkozóan, hogyan lehet a mélyülő integráció kérdését összekapcsolni a brit szuverenitás problémájával. A brit szuverenitás egyik fontos külső szimbóluma éppen a font sterling, amelynek az „elvesztése” nemzeti traumát jelentene számukra. A konzervatív politizálásnak ez az egyik legerősebb érzelmi eleme.

Ez az elv következetesen fellelhető az egymást követő brit kormányok ideológiájában. THATCHER miniszterelnök tökéletesen elégedett volt azokkal az Egységes Európai Okmányban megfogalmazott tételekkel, amelyeket a brit kormányzatnak sikerült elérnie. Meg volt győződve arról, hogy az EMU csakis egyfajta gazdasági és monetáris együttműködést jelent, és ez semmiféleképpen sem vezethet a közös pénz bevezetéséhez.

A második politikai ellenérv arra vonatkozott, hogy tekintettel arra, hogy brit részről nem látják a terv gazdasági indokoltságát, nem hajlandóak pusztán politikai okokra hivatkozva (integráció mélyítése, mint elérendő cél) csatlakozni az elképzelést támogatók csoportjához. MAJOR még az 1997-es konzervatív pártprogramban is azt jelzi, hogy nem látják megvalósíthatónak a közös pénz 1999-es beindítását. Számukra csakis a gazdasági konvergencia megvalósulása esetén képzelhető el egyáltalán a tagság megfontolása.¹ A terv elfogadását akadályozó tényezők között szerepelt továbbá a hosszú ideig meglehetősen ellentmondásos álláspontot képviselő brit gazdasági elit is. Míg egy részük támogatta a terv megvalósítását, addig a másik csoport ellenezte azt, így nem volt lehetséges egységes álláspontot kialakítani. Míg a gazdasági élet képviselői pozitívan viszonyultak az ERM-tagsághoz, hiszen ez hozzájárulhat a kamatlábak csökkenéséhez és az árfolyam-stabilitás megteremtéséhez, egy részük továbbra is elutasította az EMU-tagságot.

A tagság megvalósítása előtt álló harmadik akadály a politikai vezetők ideológiai hozzáállása volt. Az 1980-as évek végére ez a kérdés olyan politikai dimenziót kapott és olyan mértékben THATCHER asszony ellenállásától függött, amely lehetlenné tette a kérdés racionális megfontolás tárgyává tételét. THATCHER asszony politikailag olyan mértékben elfogadhatatlannak tartotta az EMU tagságot, hogy – bizonyítandó a kérdéshez való konstruktív hozzáállását – a monetáris unióra vonatkozó önálló gazdasági javaslattal állt elő.² A terv alapja az volt, hogy két párhuzamosan létező, egymással versengő valutát kell létrehozni, a nemzeti ban-

¹ The Conservative Manifesto, 1997, 5.

² Azt, hogy a miniszterelnök asszony javaslata milyen szinten volt a politikai improvizáció egy része, az is jól mutatja, hogy a hírt meghallván a Pénzügyminisztérium államtitkára kocsijával majdnem fának rohant. (A. Forster, 52.)

kok pedig az ERM keretében fognak egymással versenyezni. A versenyben nyertes valuta válik így Európa közös pénzévé, amit THATCHER asszony szerint a piac szabályai szerint, a gazdasági döntések meghozatala során az emberek választanak ki.¹ A terv mögötti elgondolás az volt, hogy a monetáris uniót el lehet érni az árfolyamkontrol megszüntetésével, egységes pénz-, tőke- és munkaerőpiac létrehozásával, valamint az egyes valuták más államokban történő használata előtt álló összes akadály megszüntetésével, ezzel is bizonyítva, hogy nincsen szükség az egységes valuta hivatalos bevezetésére.²

MAJOR miniszterelnöksége alatt a tervet felkarolták, hiszen ebben a párt egységének megteremtését látták biztosítva. Egyrészt a párhuzamos valuta bevezetése az euroskeptikusokat megnyugtatta, hiszen a szemükben győzedelmeskedni látszott a monetáris unió gazdasági megközelítése. Másrészt a párt EU-hívei az EMU-tagsághoz való közeledést látták ebben a politikában megvalósulni.

A jelenlegi konzervatív ellenzék azzal érvel az euró bevezetése ellen, hogy BLAIR kormányfőt az euró félremagyarázásával vádolja. Állításuk szerint BLAIR érvelése, miszerint Nagy-Britannia kimaradása az euróból rontja országuk érdekérvényesítését, részvételét az euróval összefüggő egyes politikákban, nem állja meg a helyét, hiszen a közös piac biztosította előnyöket a tagság nélkül is tökéletesen lehetséges élvezni.³

A konzervatív ellenzék azt is felveti a kormánynak, hogy azok nem veszik figyelembe az euróhoz való csatlakozás politikai és alkotmányos vonatkozásait. Utalnak arra, hogy már maga a Munkáspárt is elismerte, hogy a tervnek vannak politikai aspektusai is, azonban azokat nem akarják figyelembe venni. A konzervatívok azt állítják, hogy a BROWN-féle gazdasági szempontok érvényesítése nem lehetséges, azok túl általánosak. Így ez egyértelműen jelzi, hogy az EMU-tagság eldöntése elsősorban politikai és alkotmányos kérdés.

Elfogadhatatlan továbbá számukra, hogy az európai gazdaságokkal nem összehangban mozgó brit gazdaságra olyan mesterségesen megállapított és fix árfolyamokat kényszerítsenek, amelyek a gazdaságot feltételezéseik szerint működésképtelenné tennék, vagy ennek az árát a brit üzleti szférának és a lakosságnak kellene megfizetnie. Figyelmeztetnek a rövid ERM-tagság keserű tapasztalataira, amikor is az árfolyamok – ahelyett, hogy csökkentek volna – nőttek, a munkanélküliség pedig a duplájára emelkedett.

Elutasítják továbbá azokat az érveket, amelyeket általában az euróval kapcsolatban fogalmaznak meg Európában. Véleményük szerint az euró nem fog nagyobb átláthatóságot biztosítani az árak terén. A megfontolt vásárlók már most is látják, mi hol olcsóbb az EU-ban, ehhez nincsen szükség az euróra. Az euró biztosította stabilitást is elutasítják a konzervatívok, hiszen ők úgy látják, hogy az euró eddig maga sem tudta a stabil valuta szerepét betölteni. Álláspontjuk szerint a

¹ Karl-Otto Pöhl - a britek számítása ellenére - nem támogatta a tervet, amit nyilvánosan egy beszéde során is kijelentett. (A. Forster, 55)

² Noha a terv kidolgozásában a City is részt vett, először ott ismerték fel, hogy bármennyire is igyekeznek azt megvalósítani, az összeurópai akarattal szemben menni gazdaságilag nem indokolt. Meg voltak arról győződve, hogy a terv végső célja igenis a közös valuta bevezetése kell, hogy legyen. (A. Forster, 54.)

³ www.conservatives.com „Hague: conservatives will fight tooth and nail to keep the pound”.

közös pénz nem fog több külföldi tőkét vonzani az országba, a tőke azért áramlott a szigetországba, mert alacsony volt az adószint és átlátható szabályozás van életben.

Végül a konzervatív ellenzék elfogadhatatlannak tartja, hogy a Munkáspárt nem hajlandó megmondani, az euróra történő átállás hány millió fontjába fog kerülni a lakosságnak. Egyes becslések szerint ez az összeg elérheti a 36 Mrd GBP-t.

A fenti érvek azt bizonyítják, hogy a konzervatív brit kormányok, valamint az ellenzék számára a közös valuta politikai indokoltsága nem volt elfogadható, a tagság mellett szóló gazdasági érveket pedig nem találták meggyőzőnek. Azonban azt is látni kell, hogy a kérdésben megfogalmazott brit álláspont meglehetősen ellentmondásos volt, ami természetesen az érvelés erősségét gyengítette, de ideiglenesen egyfajta eszközt adott a brit tárgyaló delegáció kezébe. Brit részről a párhuzamos valuta gondolatának felvetése mellett kísérletet tettek arra, hogy a kérdésben képviselt ellentétes francia és német álláspontokat egymás ellen fordítsák. A felvázolt brit elképzelések egyértelműen azt a politikai célt szolgálták, hogy ne hagyják az integrációt a mélyítés útjára lépni, elejét vegyék az ezirányú kezdeményezéseknek és egyidejűleg „hígítsák” a folyamatot. Az EMU tagság így nemcsak gazdaságilag, de politikailag is elfogadhatatlan volt a britek számára, azonban THATCHER kormányzása alatt a korlátolt tagság gazdasági fontosságát úgy próbálták hangsúlyozni, hogy elvetették a terv politikai jelentőségét. Így mindegy az elutasítás politikai köpenyébe bújtatva kívántak profitálni a terv gazdasági előnyeiből. A Konzervatív Párt minden egyes érvelésében, az alkalmazott retorikában felelőlegesen a BLAIR és kormánya által képviselt álláspontok helytelenítését. Felelőlegesen a Munkáspárt nem veszi figyelembe az euró politikai aspektusait, noha ők maguk voltak azok, akik nagyon hosszú ideig egyszerűen elvetették az európai együttműködés politikai jelentőségét (különösképpen az euróval kapcsolatban).

3.2. Közös kül- és biztonságpolitika: a konzervatív álláspont

DE GAULLE francia elnöknek a hatvanas években az európai politikai együttműködésre vonatkozó, és az ún. FOUCHET-tervben testet öltött javaslata már a kezdetektől fogva a britek nagy érdeklődésére tartott számot. Egyrészt a tervben való részvétel mellett az szólt, hogy így részeseivé válnak egy olyan regionális integrációnak, amely elképzelhető, hogy az idők során az egyedüli és legfontosabb külpolitikai szereplő lesz Európában. Ez a gondolatmenet arra sarkallta a briteket, hogy mind szélesebb formában részt vállaljanak az egyébként is kormányközi formát öltő együttműködésben.¹

A brit fél az évek során következetesen mindig is arra törekedett, hogy szétválassza egymástól a külpolitika védelmi és biztonsági aspektusait, azzal a céllal, hogy határt szabjon a Közösség (Unió) kompetenciái bővülésének. A biztonsági

¹ A kezdeményezés francia részről történő felkarolása arra vezethető vissza, hogy a terv révén a francia érdekek minél szélesebb körben történő népszerűsítésére törekedtek, az EPC-t, mint a nemzeti külpolitika egy eszközét fogták fel, azt nem tartották az integráció mélyítése irányába mutató intézkedésnek. (A. Forster, 105)

kérdéseket megtartanak európai kormányközi szinten, a védelmi kérdéseket azonban a NATO keretein belül kell megoldani. Nem látják indokoltnak, hogy az Unió önálló hadsereget fejlesszen ki, a védelem katonai feladatait ellátja a NATO, az Uniónak csakis politikai feladatokat kellene ellátnia.¹ Tartanak attól is, hogy az európaiak csak szavakban hajlandóak nagyobb áldozatot vállalni az európai védelem megteremtése érdekében. Ennek ellentmond azonban az, hogy egyre több európai ország csökkenti védelmi kiadásait és ez elkerülhetetlenül egy európai szupervédelmi rendszer kialakítását teszi majd szükségessé.

A konzervatívok számára a transzatlanti kapcsolat primátusa határozta meg az európai külpolitikai együttműködésben való részvételüket. A szövetséges-keresés elsősorban a tengerentúlon történt meg. Az európai partnerek jelentősége nem növekedett.

A berlini fal leomlása, a Varsói Szerződés felbomlása, a NATO szerep újradefiniálásának igénye tovább erősítették azt az európai igényt, amely a közös külpolitika kialakítására vonatkozott. Ahogy ezt Forster is kiemeli, egy „window of opportunity” keletkezett, amit a közös kül- és biztonságpolitika további alakításával lehetett betölteni.² Egyre több jel mutatott arra, hogy Washington is érdekelt egy önálló(bb) európai külpolitikai vonal kialakításában, ami egyidejűleg magával hozta a szigetország mellőzöttség érzésének a kialakulását.

A Konzervatív Párton belül a legmarkánsabb ellentét a szélsőjobboldali atlantista szárny és az Európához közelebb álló baloldal között húzódott meg. Míg az atlantisták a tengerentúli kapcsolatokat, a NATO fontosságát hangsúlyozták, addig az Európa-párti szárny felismerte a közös európai külpolitika jelentőségét.

MAJOR olyan Konzervatív Pártot örökölt, ahol – hasonlóképpen az EMU megítéléséhez – törésvonalak voltak megfigyelhetők a biztonságpolitikai és védelmi kérdések megítélésében. A helyzetet az is tovább bonyolította, hogy MAJOR nem mutatott túl nagy személyes érdeklődést a külkapcsolatok terén, valamint nem táplált személyes érzelmeket a transzatlanti kapcsolatok iránt.

Brit részről következetesen arra törekedtek, hogy meghiúsítsák az Unió azon kezdeményezéseit, hogy a külpolitikát is egyre inkább kiemelve a kormánykötésből a föderális európai politikák közé helyezték. Számukra gondot jelent továbbra is a szuverenitás modern értelmezése. Elképzelhetetlennek tartják, hogy feladják nemzeti szuverenitásukat, különösképpen a külpolitika terén. Állításuk szerint – amit az alábbi idézet is alátámaszt – a szuverenitás munkaspárti és európai körökben emlegetett ún. poolja egyet jelent a szuverenitás feladásával: *„The reality is that sovereignty shared is by definition sovereignty surrendered... Sovereignty pooled is sovereignty abandoned. To pool is to dilute, and to render incapable of discrete use.”*³

¹ www.conservatives.com/ „Our vision for Europe”.

² A. Forster, 107.

³ www.conservatives.com/ „Ancram: Sovereignty and the nation state in the 21st century”. Az igazság az, hogy a megosztott szuverenitás értelemszerűen feladott szuverenitást jelent. A szuverenitás ún. poolja a szuverenitás feladását jelenti. A pool hígítást is jelez, ami lehetetlenné teszi, hogy azt önállóan alkalmazzák.

Nagyon fontos számukra, hogy a külpolitika a nemzeti érdekek megjelenítője legyen. Ennek elérése, megtartása érdekében elutasítják a közös külpolitizálás egyéb, a szuverenitás megváltozott fogalmára támaszkodó elvekre való alapozását.

A tagállamok és az akkor soros holland elnökség azon terve, hogy az együttműködést kiemeljék a kormányköziség kereteiből és áthelyezzék azt a föderális struktúrába meghíusult, ami további lökést adott a briteknek a KKBP-ben történő minél szélesebb részvételre. Ezt a kudarcot a britek megpróbálták kihasználni, hogy az elképzeléseiknek és céljaiknak megfelelő KKBP alakuljon. Egy további tervük szerint a szuverenitás feladása nélkül is lehetővé vált volna a közös külpolitika gyakorlása. Ennek értelmében a szuverenitás keretein belül megvalósuló partnerségekről beszélnek. Ennek legekleatásabb példája véleményük szerint a NATO-n belüli nagyon hatékony együttműködés.¹

A holland javaslat megvívózása egy részről azt jelentette, hogy a KKBP továbbra is kormányközi keretek között fog létezni, más részről azonban az ún. luxemburgi formula újbóli alkalmazását tette szükségessé, ami a külpolitika általános kérdéseiben egyhangú, a közös akciók kivitelezése pedig többségi szavazást feltételez. Ez azonban már a korábbiakban is elfogadhatatlan volt a britek számára.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a britek a KKBP-ben felvállalt aktív szereppel egy olyan regionális integráció részeseivé váltak, amely egy napon minden bizonnyal meghatározó külpolitikai szereplő lesz. Ezt az állítást az is alátámasztja, hogy a hidegháború vége, az egyéb külpolitikai kezdeményezések megkérdőjelezhető sikere egyben azt is jelentették, hogy felértékelődik a közös európai külpolitika. A jelek szerint ebben az USA is érdekelt. A britek arra is törekedtek továbbá, hogy ez az együttműködés, amit ők támogatnak, kizárólag kormányközi keretek között maradjon, így meglátásuk szerint több tere marad a hagyományos értelemben vett befolyásolási lehetőségeknek.

3.3. A bővítés konzervatív megítélése

Az Unió bővítésével kapcsolatban brit részről azon az elvi állásponton vannak, hogy azt támogatni kell, mert egy részről ez erkölcsi köteleességük, másrészről a bővítésben az Unió mélyülésének egyik ellenszerét látják. Ezt az álláspontot kimondva-kimondatlanul a kilencvenes éve óta pártállástól függetlenül következetesen képviseli szinte minden politikai párt. A konzervatívok sem képeznek kivételt ez alól.

A bővítésre elsősorban, mint erkölcsi kötelezettségre tekintenek. A vasfüggöny évtizedekig elválasztotta egymástól a Nyugatot a Kelettől. Mevlátásuk szerint a nyugati államok most bepótolhatják azt a történelmi úrt, amit ez az időszak okozott.

Ami a bővítéssel kapcsolatban őket elsősorban aggasztja, az az, hogy hogyan lesz képes az Unió a megnövekedett létszámmal hatékonyan működni. Továbbra is fontosnak tartják, hogy a kormányköziség elvén alapuljon az együttműködés, azonban aggályaik vannak azzal kapcsolatban, hogy ez mennyire lesz hatékony és átlátható a hirtelen – eltérő fejlettségi fokú országokkal – megnövekedett létszámú Unió esetében.

¹ www.conservatives.com ibid.

4. A BLAIR-KORMÁNY EU-STRATÉGIÁJA: AZ ÁTTÖRÉS

A hagyományos brit külpolitikai prioritások mindig is az ország nagyhatalmi státuszának megőrzését célozták. Brit részről nagy erőfeszítéseket tettek/tesznek annak érdekében, hogy fenntartsák az általuk hagyományosnak nevezett, az európai és amerikai érdekek közötti egyensúlyozás politikáját. Ennek látszólag ellentmond a BLAIR-kormánynak, az EU-ban nagyobb szerepet vállalni akaró és egyben a számukra is megfelelő hely „kikövetelését” alátámasztó politikája.¹ A kormány érvelése szerint azonban az egyensúlyozó politika és a mind az Egyesült Államokkal, mind pedig az EU tagokkal fenntartott baráti kapcsolatok megtartása csakis abban az esetben lehetséges, ha az ország vezetése és a lakosság egyértelműen kiáll az európai együttműködési rendszerben történő aktív és lehetőség szerint minél teljesebb brit szerepvállalás mellett.

BLAIR 2000-ben Gentben² elhangzott beszédében hangsúlyozta: az Unióval fenntartott kapcsolatok szorosabbra fűzése Nagy-Britannia nemzeti érdeke. A hangsúly a nemzeti érdeken volt, hiszen BLAIR tisztában volt azzal, hogy változást a britek Európáról való gondolkodásában csakis a nemzeti érdekre való hivatkozással lehet elérni. Érvelése szerint Nagy-Britannia csakis akkor tud a legteljesebb mértékben profitálni az integrációból, ha az ország az európai együttműködés közepébe helyezi magát.

A nemzeti szuverenitás kérdése folyamatosan visszatérő probléma a brit politikai gondolkodásban. Mint ahogy azt a szerző bemutatta, a szuverenitás elvesztése hangsúlyosan szerepel az európai integrációval kapcsolatban megfogalmazott konzervatív aggályok között. A brit politikai gondolkodás összemosza az integrációból származó előnyöket az érték fizetendő gyakran csekély árral (pl., a szuverenitás egyfajta poolja, magasabb szinten történő megfogalmazása). STRAW külügyminiszter az Independent napilapban megjelent cikkében kifejti: a szomszédainkkal fenntartott szorosabb együttműködés létfontosságú biztonságuk és prosperitásuk szempontjából. Ezt megerősítik a 2001. szeptember 11-i események, amelyek megmutatták, hogy az európai államok és az Egyesült Államok között természetes szövetségi rendszer létezik. Kiemeli, hogy a szuverenitás mindig is relatív fogalomnak számított, egyetlen állam sem engedheti meg magának, hogy figyelmen kívül hagyja a világban bekövetkező eseményeket. Ezáltal nemcsak hogy kevesebb lenne az országok szuverenitása, hanem bizonyos szinten átalakul és kiszélesedik. Az államok biztonsága nem azon múlik, hogyan tudjuk megakadályozni szomszédainkat abban, hogy részt vegyenek a mi életünkben, hanem azon, hogy a „nemzetállam” milyen szerepet vállal a nemzetközi események alakításában. Európa biztosítékot jelent a britek számára abban, hogy hangjukat még eredményesebben tudják

¹ Olyannyira megváltozott a Munkáspártnak az Unióval kapcsolatos álláspontja, hogy míg 1983-ig aktívan követelték, hogy országuk lépjen ki az európai együttműködés kereteiből, addig a Blair-kormány az Uniót tekinti a legfontosabb kül- és belpolitikai prioritásának.

² Blair genti beszéde, www.fco.gov.uk

hatalmat a nemzetközi politikában.¹ Az államoknak nemcsak nemet kell tudniuk mondani, hanem nemzeti erejüket és kapacitásukat maximálisan kihasználva aktívan részt kell venni a nemzetközi kapcsolatok alakításában.²

A jelenlegi brit EU-politika meghatározó eleme tehát a kormányzó munkáspárti és az ellenzékben politizáló konzervatív elképzelések között megfigyelhető alapvető ellentét (ami azonban – mint ahogy az a későbbiekben is kiemelésre kerül – nem érinti a bővítés kérdését). Míg a kormányzó Munkáspárt egyértelműen az európai érdekeket helyezi előtérbe és támogatja a tagságot, illetve az abban való minél szélesebb és mélyebb brit részvételt, addig az ellenzéki konzervatívok az egyre bővülő és főleg mélyülő európai együttműködésben a brit identitás, kultúra feloldódását látják, és ezekre a veszélyekre lépten-nyomon felhívják a lakosság figyelmét, nagyon gyakran a lehetséges, a tagságból fakadó pozitív oldal, előnyök figyelmen kívül hagyásával.³ A főleg érzelmi alapú ellenzéki konzervatív politizálás a brit közvéleményben kétségtelenül meglévő félelmekre, ellenérzésekre épít. A Konzervatív Párt az euroszkepticizmusban találta meg azt az ideológiai összetartó és mozgósító erőt, amelytől választási szereplésének javulását reméli.⁴ A Konzervatív Párt retorikájának hatástalanítását a patrióta hangnem alkalmazásával képzelik el. Míg a politikai érvek egyértelműen a tagság támogatását erősítik, a kormány kezdi felismerni, hogy a pusztán kiváló gazdasági mutatókra való hivatkozás nem teremt elég alapot az EU-ügyekkel kapcsolatban meglehetősen szkeptikus brit közvélemény megnyerésére. Így egyre erősebb gazdasági és politikai érvekre van szükség a támogatás elnyerésére, hiszen a közvéleménykutatások során megkérdozett brit lakosság többsége azon az állásponton van, hogy ha a szabadkereskedelmet az EU-n kívül is biztosítani lehetne országuk számára, szívesebben szüntetnék meg integrációs tagságukat.⁵

¹ Article by the Foreign Secretary, Jack Straw, in the Independent newspaper, Thursday 22 November 2001.

² Blair birminghami beszéde.

³ Jellemző a konzervatív álláspontra, hogy elsősorban az ún. negatív jogokat és kötelességeket hangsúlyozzák, t.i. csakis a választás szabadságának megléte a fontos, az ezt megvalósító képesség biztosítása nem tartozik a társadalom által biztosítandó jogok közé. Ezzel szemben a baloldal a kettő együttes meglétét tartja csak valódi szabadságnak. (A negatív és pozitív jogokról lásd Csurgó O., Hajdú P.: Üzleti etika. Budapest: Saldo, 1998, 31.)

⁴ A John Major miniszterelnöksége alatt jellemző EU körüli belső harcok korszaka a múlté, a hivatalos politika szintjére emelt euroszkepticizmus nem enged teret az EU-párti „nagy öregek” aktív fellépésének.

⁵ A Mori brit közvéleménykutató cég 2001. február 8-i közvéleménykutatási eredményei azt mutatják, hogy a britek 60%-a az Unióból való kilépésre szavazna, ha az Egyesült Királyságnak fel kellene adnia a font sterlinget az uniós tagságért cserébe. A megkérdozettek 11%-a „nem tudom” választ adott, és csakis a megkérdozettek 29%-a szavazott a tagság megtartása mellett. Az eredmények arra is rávilágítottak, hogy a megkérdozettek 84%-a arról panaszkodik, hogy a politikusok nem látták/látják el őket megfelelő információval, ami alapján el tudnák dönteni, hogy a tagság mellett, vagy ellen voksoljanak. Csakis a megkérdozettek 9%-a látta úgy, hogy megfelelő információval rendelkezik ennek a fontosnak ítélt döntésnek a meghozatalához. A fenti eredmények azt a következtetést engedik levonni, hogy a tavalyi év novemberében elvégzett felmérés eredményeivel szemben az EMU-val szemben kifejtett ellenállás csökkenni látszik a brit közvéleménynél, de még mindig magasabb, mint 1997-ben, amikor a Munkáspárt első alkalommal került hatalomra.

Az Új Labour elfogadta az európai integráció törvényszerűségét és mint egyedüli lehetséges eszközt egy globalizált világban való szerepvállaláshoz. Brit részről igyekeznek a hagyományos (a Konzervatív Párt eszköztárában fellelhető) negatív befolyásolási stratégiákat (retorikai szinten ez a blokkolás, ellenzés, elutasítás, folyamatos negatív kritika kifejezésekben nyilvánul meg) pozitív eszközökkel felváltani (konstruktív részvétel, segítő kritika). A stratégiaváltás nem titkolt célja nemcsak az, hogy Nagy-Britanniát közelebb hozzák az unióhoz, hanem az európai államok meggyőzése arról, hogy a britek képesek a konstruktív együttműködésre, készek feladni kizárólag angliai körökben hagyományosnak mondható, az európai áramlattal való szembenállásra vonatkozó büszkeségüket. ROBIN COOK, volt brit külügyminiszter az első (1997-es) munkáspárti kormányalakítást követő első beszédében hangsúlyozta: véget kívánnak vetni a MAJOR-korszakot jellemző konfrontatív Európa-politikának és azt fel kívánják váltani az uniós politikákban való konstruktív részvétellel (constructive engagement).¹ Tulajdonképpen Amszterdam nyitotta meg a kaput az újfajta brit partnerségi viszony megteremtéséhez.

Érdekes módon az első kormányzati ciklusát töltő BLAIR-kormány már 1998-99 folyamán szembesült azzal a ténnyel, hogy a legerősebb EU-ellenesség Angliában tapasztalható. Szembesülve az ún. kettős szuverenitás dilemmájával, a kormány úgy döntött, hogy jogköröket ruház át, így a Westminster már nem lesz kizárólagos törvényhozási szentély. Létrejötték a regionális nemzetgyűlések, parlamentek, amelyek bizonyos kérdésekben (pl. egészségügy, oktatás, helyi adók megállapítása) önálló törvénykezési jogkört kaptak. Ez az ún. devolúciós folyamat így azt is lehet mondani meglepő módon pozitív irányba terelte az Európáról folyó brit gondolkodást, hiszen az azok a régiók tettek szert nagyobb önállóságra, amelyek hagyományosan mindig is Európa-barátságukról voltak híresek. Így az egy-pólusú, Anglia által irányított, Európáról folyó gondolkodás monopóliuma megszűnőben van, ami természetesen még közelebb hozza/hozhatja Nagy-Britanniát a kontinenshez.

A nemzeti érdekre való hivatkozás mellett BLAIR stratégiája megkívánta, hogy Nagy-Britanniát közelebb hozzák az Unióhoz és a konstruktív együttműködés keretein belül a brit érdekérvényesítési lehetőségeket is erősítsék, azokat aktivizálják. Brit elképzelések szerint a német–francia tengelyt kiegészítené a brit részvétel. A britek egyes politikai és gazdasági kezdeményezéseikkel szövetségekre leltek például Németországban, illetve Spanyolországban.²

A MORI 2001. április 5-i felmérése megerősítette a korábbi eredményeket, amely szerint a megkérdezettek 52%-a a tagság azonnal megszüntetését kezdeményezné, 71%-uk népszavazással oldaná meg a kérdést, azonban 75%-uk egyetértett abban, hogy nem kapnak elegendő információt véleményük megfelelően árnyalt kialakításához.

¹ P. Gillespie, *Blair's Britain, England's Europe: A view from Ireland*. Institute of European Affairs, 2000, 163.

² A brit kormány által számos európai tagállammal közösen megjelentetett nyilatkozatok, valamint a tagjelöltek felé kezdeményezett ún. akciótervek segítették a brit kormány európai mozgásterének a szélesítését. Különösen figyelemreméltó az a brit–spanyol közös kezdeményezés, amely már Lisszabonban megszületett és a tudásalapú információs társadalom kialakítását és gazdasági fejlődés elősegítését tűzte ki zászlajára.

A BLAIR-féle EU-politika tehát meghozta a várva-várt áttörést Nagy-Britannia és az EU számára. A szuverenitás konzervatív értelmezésének módosításával, az érzelmi politizálás gazdasági racionalitásra történő felcserélése a lakosság megnyerése érdekében, a retorika szintjén bekövetkezett változások, valamint az intenzív szövetségeskeresés az európai kontinensen mind arra utalnak, hogy BLAIR-nek sikerült szakítania elődjei obstruktív Európa-magatartásával és így minden bizonnyal tágítani fogja tudni a brit érdekvédelem kereteit Európában és Brüsszelben. Az alábbiakban a szerző az egyes már elemzett európai részpolitikákkal kapcsolatban részletezi a kifejtett újfajta munkáspárti álláspontokat.

4.1. A közös kül- és biztonságpolitika szerepe a munkáspárti kormány Európa-politikájában

A közös kül- és biztonságpolitika mindig is a transzatlanti kapcsolatok hálójában „vergődve” fejlődött. St. Maloban a brit kormány a franciákkal együttműködve felkarolta az európai külpolitika továbbfejlesztését. Döntés született arról, hogy az EU-nak képessé kell válnia önálló katonai akciók véghezvitelére. Ez a kezdeményezés mind a brit mind a francia fél igényeit kielégítette, hiszen az erősen atlanti kötődésű Nagy-Britannia¹ egy fontos, eddig feltáratlan olyan európai politikai kezdeményezője lett, amely nem vonja maga után az integráció egyidejű mélyülését. Így képessé válhat gyakorlati problémák megoldására is. Ezen túlmenően kétség kívül olyan fontos európai politikáról van szó, amely egyensúlyt tud teremteni a gazdasági téren az elmúlt ötven évben végrehajtott fejlődéssel. A Labour nem akar európai szuper államot, de azt kívánja, hogy Európa olyan szuperhatalommá váljon, amelynek érdemi befolyása lesz a világ politikai és gazdasági folyamataira. Támogatja a tágabb és mélyebb külpolitikai együttműködést, azonban továbbra is elutasítják annak föderális jellegét, fontosnak tartják a kormányközi jelleg megtartását. A BLAIR által megfogalmazott ún. „etikus külpolitika” továbbra is prioritás a Munkáspárt számára. Ennek alap gondolata (miszerint etikus külpolitikai módszerekkel [segélyek] kell növelni a brit külpolitika mozgásterét a világban) jól illeszkedik az EU-ban nagyobb szerepet betölteni kívánó brit politizálás kereteibe. A francia fél is elégedetten távozhatott a tárgyalásokról, hiszen a britek kezdeményezésében és aktív szerepvállalásában biztosítékot látott arra nézve, hogy a transzatlanti kapcsolat nem fogja akadályozni az európai külpolitika további fejlődését.

COLIN POWELL amerikai külügyminiszter is hangsúlyozta, hogy az erős, egysült Európa az Egyesült Államok érdekeinek is megfelel. BLAIR ebből azt a következtetést vonja le, hogy a hatékony közös kül- és biztonságpolitika, valamint az európai védelmi kezdeményezés sikere létfontosságú az Unió számára.² PETER HAIN brit külügyminisztériumi Európa-ügyi államminiszter a BBC-nek adott interjújában hangsúlyozta: a Helsinkiben megfogalmazott Európai Képességek fejlesztése összhangban áll a NATO Védelmi Képességek Kezdeményezéssel.

¹ George Robertson NATO-főtitkári kinevezése részben az európai és amerikai érdekek közötti diplomáciai és politikai egyensúlyozás biztosítását volt hivatott megvalósítani.

² Blair birminghami beszéde.

Meggyőződésük, hogy el kell kerülni a NATO biztosította források és eszközök megduplázódását. Míg a NATO-nak elsősorban a területi biztonságot kell garantálnia, addig az EU-nak kell felvállalnia a válságkezelés különböző formáit, ezáltal kiegészítve a NATO általános védelmi feladatait.¹

Kétségekívül a 2001. szeptember 11-i és az azt követő események gyorsítólág hatottak a BLAIR által felvállalt európai külpolitikai szerepvállalás elfogadtatásában, illetve a KKBP, mint uniós politika fontosságára hívták fel a figyelmet. Úgy tűnik, hogy a BLAIR-kormány a megfelelő uniós politikát (külpolitika) választotta ki, amelyen keresztül nemcsak diplomáciai sikereket érhet el, de megerősítheti az integráció kormányközi jellegét és mindemellett a transzatlanti kapcsolatot úgy tűnik már a franciák is elfogadják, mint az uniós külpolitika egyik meghatározó elemét.

A közös külpolitika formálásában való aktív brit részvétel egyes elemek összekapcsolódnak az EMU-ban való részvétel lehetőségével. Egyes szakértők úgy látják, hogy a külpolitikai irányítás brit felvállalása halasztólag hathat az EMU-hoz való csatlakozás esetleges elutasítására, illetve elősegítheti annak a népszavazáson történő elfogadtatását, így megbékítve mind a brit közvéleményt, mind az európai partnereket.

4.2. Az EMU-val kapcsolatos álláspont

A KKBP és EMU tagság összekapcsolása azt támasztja alá, hogy a tagság megvalósítását elősegítheti a külpolitikai téren felvállalt aktív brit szerep. Az, hogy a brit szempontból továbbra is gyenge gazdasági lábakon álló EMU tagság eldöntése végül is nagy valószínűséggel politikai döntés lesz (erre a világgazdasági körülmények, globalizáció is rákényszeríti a brit kormányt, hiszen az reményeink szerint csökkenti a szereplők közötti különbségeket és erősíti az integráció jelentőségét) és része lesz a közvélemény politikai befolyásolásának, alátámasztja azt az érvelést, miszerint a KKBP-ben felvállalt aktív brit szerepvállalás halasztólag és így békítőleg hat/hat a szavazásra jogosult brit közvéleményre.² A Guardian cikke pénzügyminisztériumi forrásokra hivatkozva azt állítja, hogy az euróhoz való csatlakozás eldöntése végső soron politikai döntés lesz, így elismerik, hogy a BROWN-féle lista elemeit gazdasági szempontból nem lehetséges száz százalékosan teljesíteni. A pénzügyminisztériumi szakemberek arra hivatkoznak, hogy még maguk a közgazdászok sem tudnak egyértelmű pozitív vagy negatív választ adni a tagság előnyeivel, hátrányaival kapcsolatban feltett kérdésekre.³ A „nemmel” kampányolókkal szemben így egyre nő az igény az EMU-tagsággal kapcsolatban a politikai célok, üzenetek megfogalmazása iránt.

A The Economist cikkének⁴ szerzője azt vizsgálja, milyen hatással lenne az euró bevezetése a külföldi befektetésekre Nagy-Britanniában. Egyre több – külö-

¹ Edited transcript of an interview given by FCO Minister for Europe, Peter Hain, for BBC radio 4, 23 November 2001. www.fco.gov.uk 2002. január 16.

² Megjegyzendő azonban, hogy Blair a 2001. őszi munkáspárti konferencián még azt emeli ki, hogy a gazdasági kritériumok nem a politikai döntés megszépítése érdekében lettek meghatározva. (Window-dressing for a political decision; Blair beszéde a pártkonferencián.)

³ „Treasury euro doubts revealed” The Guardian, 2002. január 4.

⁴ „Still coming in” The Economist 2000. január 22.

nösképpen japán – befektető ad hangot azon véleményének, hogy a befektetési döntések meghozatala során számukra a legrosszabb a font/euró árfolyam körüli bizonytalanság. A felmérések kimutatták, hogy míg a pénzügyi befektetéseket meglepő módon kevésbé érintették az árfolyam-ingadozások, addig ennek a bizonytalanságnak a legnagyobb vesztesei az ipari befektetők lehetnek (pl. gépkocsigyártás). Egy másik cikkben¹ az újságíró arra a következtetésre jut, hogy a Munkáspárt vezetésén belül megfigyelhető törésvonalak azt mutatják, hogy az euró megítélésében nagyon sok a politikai elem. Az euró átvételének egyik kulcskérdése, hogy milyen hatással lesz az euró-tagság a Nagy-Britanniába irányuló külföldi befektetésekre. Az adatok azt mutatják, hogy a tőke továbbra is szívesen áramlik a szigetre. A párton belül az euró hívei azt állítják, hogy ez csakis a korábbi befektetési döntések utóöngéje, míg az euró-ellenes tábor saját álláspontját látja igazoltnak, hiszen a befektetők az euró-tagság hiányában is töretlenül kedvelik ezt az országot.²

Az is fontos, hogy a külpolitikai sikereket arató BLAIR most már egyértelműen az euró mellett kampányol. A brit miniszterelnök szavait idéző cikk kiemeli: Nagy-Britannia nem dughatja többé a fejét a homokba, ha európai ügyekben döntést kell hozni. Az euró melletti kampányolás során új érvként hozta fel, hogy lassan az egész európai kontinens egy pénzt fog használni, ebből a szigetország nem maradhat ki. Emlékeztet arra is, hogy Nagy-Britannia tagsága elmúlt közel harminc éve alatt folyamatosan későn jutott el az egyes uniós politikákkal járó tagsági körök elfogadásához. Óva int, hogy hasonló következzen be az euróval kapcsolatban is.³

BLAIR birminghami beszédében az euróval kapcsolatban kiemelte: a gazdasági kritériumok teljesítése a tagság legfontosabb előfeltétele. Ez azt is jelenti egyben, hogy ha ezeknek az ország megfelel, akkor nem létezhetnek olyan politikai és alkotmányos korlátok, amelyek megakadályozhatnák a brit euró-tagságot. A végső döntést azonban természetesen az emberek hozzák meg: *„As for the Euro, the conclusion of this argument is not that we go in regardless of the economic conditions. It is that if the economic tests are met, political or constitutional barriers should not prevent us joining. And of course the final decision rests with the people in a referendum.”*⁴

¹ „Sunshine, with a chance of showers” The Economist 2000. július 8.

² A Financial Times (2001. július 25.) szerzője összefoglalást készített az egyes pártok euró-preferenciáiról. Az alábbi következtetéseket vonja le: A Munkáspárt elviekben támogatja az euró bevezetését, azonban ragaszkodik a meghatározott gazdasági feltételek teljesüléséhez. A Konzervatív Párttal ellentétben, amely egyértelműen elutasítja az euró bevezetését, a Liberális Demokraták – mielőtt a tagságról beszélnének – a megfelelő font/euró árfolyam megtalálását tartják fontosnak. A Zöld Párt ellenzi az euró bevezetését, mert úgy látja, hogy az EMU célja Európa szuper gazdasági hatalommá történő átalakítása, ami csakis a globalizáció érdekeinek felel meg és nem veszi figyelembe a környezetvédelmi és egyéb szociális kérdéseket. A Skót Nacionalista Párt támogatja az euró bevezetését, hiszen számukra Skócia mindig is az egyesített Európa integráns része volt.

³ The Financial Times, 2002. január 3.

⁴ Blair birminghami beszéde: „Ami az eurót illeti, nem arra a következtetésre kell jutni, hogy akkor is csatlakozunk az euróhoz, ha a gazdasági teszt (a G. Brown-féle gazdasági kritériumok (saját megjegyzés)) pontjai nem teljesültek. Arról van szó, hogy ha a gazdasági

Hasonló gondolatokat fogalmaz meg PETER HAIN Európa-ügyi államminiszter is, aki jelzi, hogy az euróból való kimaradásuk egyben azt is jelentené, hogy a fontos gazdasági döntések meghozatala során a britek nem képviselhetnék saját érdekeiket.¹

A fenti érvek azt mutatják, hogy BLAIR kitart a gazdasági feltételek teljesülésének fontossága mellett, azonban ez bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a gazdasági bizonytalanság, a reálgazdaság és a tőkebefektetések érintettsége, valamint a Munkáspárton belül megfigyelhető törésvonalak a döntés meghozatala során politika nyújtotta eszközök igénybevételét is szükségessé teszik az euró bevezetésében. Úgy tűnik, hogy ezt a kormány elkezdte felismerni.

A gazdasági érvrendszer hatékonyságát tovább látszik csökkenteni a brit gazdasági élet legbefolyásosabb szereplőjének, a Citynek az időnként az EMU tagsággal kapcsolatban kifejtett meglehetősen ellentmondásos magatartása. A kezdetek kezdetén a City ellenezte a tagságot arra hivatkozva, hogy ez további, a gazdasági működés szempontjából felesleges szabályokat fog jelenteni. Azonban a tagságból való kimaradás egy ellentétes gondolkodást is elindított a pénzügyi szféra képviselőiben. Fennáll annak a lehetősége, hogy a távolmaradás során a tagságban résztvevők olyan intézkedéseket hoznak, amelyekkel saját biztonságukat kívánják növelni, így elzárva a kívülállók számára a befolyásolás lehetőségét.

A City ellenállásának gyengülése és a befolyásolási, érdekérvényesítési lehetőségek kihasználásának felismerése Nagy-Britannia részéről erősítette a bizalmat az EMU tagság iránt. A Központi Bank függetlenségének megteremtése pedig további akadályt gördített el a tagsági kritériumoknak való megfelelésben. Fontos tehát látni azt, hogy a britek által felállított gazdasági követelmények csak részét képezik az EMU tagság megvalósulásának. Brit részről szükséges még az Unió által támasztott, gyakran politikai feltételeknek való megfelelés is. Itt elsősorban a Központi Bank függetlensége állt a középpontban, ami, mint ahogy azt már a szerző korábban jelezte, politikai döntésnek minősült. Politikai döntés lesz az is, hogy milyen optimális megoszlás lehetséges a fix árfolyammal járó gazdasági biztonság (ami pl. jó az iparnak, de az előnyök nem egyértelműek a pénzügyi szféra esetében) és az egységes irányítás alatt álló pénzügypolitika között (brit meglátás szerint az eurózónában az egységes, nem feltétlenül minden érintett fél érdekeit követő és gyakran az egyes tagállamok által irányíthatatlan közös pénzügypolitika gondokat okozhat). Jól megfigyelhető tehát, hogy a brit kormány maga is számos olyan politikai jellegű, de gazdasági vonatkozású döntést hozott/hoz majd, amely az EMU tagság megvalósulását segíti elő.

Vitathatatlan, hogy az euró egyre inkább a britek életének is részévé válik. A The Economist cikke ezt a jelenséget a „eurocreep” kifejezéssel illeti.² Az euró ellenzői szerint a közös pénz „csöndes lopakodása” további cselekvésre kell, hogy mindenkit ösztönözzön. A cikk szerzője szerint ez azonban nem szabad, hogy a

gi feltételek megvannak, a politikai és alkotmányos érvek nem jelenthetnek akadályt a csatlakozásban. A végső döntést természetesen az emberek hozzák meg egy népszavazás keretein belül.”

¹ Edited transcript of an interview given by FCO Minister for Europe, Peter Hain, for BBC radio 4, 23 November 2001. www.fco.gov.uk 2002. január 16.

² „The myth of eurocreep” The Economist 2002. január 5.

kormányt megnyugtassa és lehetőséget adjon arra, hogy elbízza magát. Az euró/font árfolyam megállapítása során – különösen, ha ez a font gyengülésével fog járni – figyelemmel kell lenni a közhangulatra, hiszen a nyári vakáció befejezése után a kontinensről hazatérő britek ugyan megkedvelhetik a közös pénzt, de nincsen garancia arra vonatkozóan, hogy látván a font gyengülését, feltétlen támogatásukról biztosítsák a kormányt a kiírásra kerülő népszavazáson.

A kormánynak így azt a kérdést kell megválaszolnia, hogy – a gyenge gazdasági érvrendszer és a külpolitikai sikereket arató blairi szerepvállalást is figyelembe véve – mikor lenne érdemes referendumot kiírni az EMU-tagság ügyében.

A politikai befolyásvesztéstől való félelme tovább sarkallja a brit kormányt és a kormányfőt arra, hogy az eurót elfogadja. Megfigyelhető, hogy míg THATCHER alatt, amikor gazdasági ellenjavaslataik a szélesítést, a kormányköziség erősítését szolgálták, úgy most az euróhoz való közelebb kerülés a befolyásvesztés csökkenését akarja elkerülni, így áttételesen az integráció kormányközi jellegét kívánják továbbra is erősíteni. Míg THATCHER obstruktív, addig BLAIR konstruktív elfogadó módon kívánja a brit érdekeket érvényre juttatni. Érdekes, hogy BLAIR retorikájában a font és az euró, mint párhuzamos valuták kiemelése nem szerepel. Még az sem merül fel (mint THATCHER alatt), hogy ezek a valuták egymással versenyezzenek és a jobbik győzzön. Míg THATCHER politikai köpenybe bújtatja a brit gazdasági érdekek kifejezését, addig BLAIR a gazdaság köpenyébe bújtatva kívánja az euró politikai előnyeit kiemelni.

Megállapítható tehát, hogy az egyre több politikai szint magára öltő EMU-tagság kérdése a BLAIR-féle EU-koncepció közepében áll. A BROWN-féle kritériumok teljesítése nehéz, a „nemmel” kampányolók politikai üzenetét ezért szintén politikai érvekkel kell(ene) ellensúlyozni az „igen” oldalnak. Erre mutat az a tény is, hogy az Unió maga is számos politikai jellegű döntés meghozatalára készíti/készítette már eddig az Egyesült Királyságot annak érdekében, hogy az EMU-tagság létrejöjjön.

4.3. A bővítés megítélése

A munkáspárti vezetés – a kormányzati elődökhöz hasonlóan – a bővítést európai stabilizáló folyamatként és egyfajta erkölcsi jóvátételként fogja fel. Számukra ez a modern európai történelem egyik legfontosabb eseménye és egyben kihívása is. Európa újraegyesítésével megszabadulhatunk a II. Világháború szörnyű hatásától, megerősítjük a békét, a biztonságot és a stabilitást.

A bővítés garantálja továbbá azt is, hogy az új tagok továbbra is demokratikusan fejlődjenek, ne térjenek le a demokrácia útjáról, az Egyesült Királyság számára pedig további gazdasági lehetőségeket nyit meg a bővítés. További kereskedelemteremtés, életszínvonal-emelkedés, új munkahelyek létrehozása lesz a folyamat eredménye. Céljuk továbbá, hogy a felkészült tagjelöltek már a 2004-es európai parlamenti választásokon részt vehessenek.

A bővítésnek a BLAIR-kormány által való támogatását segítette az a tény is, hogy 1998 első felében Nagy-Britannia töltötte be az unió soros elnöki tisztét és ugyanebben a félévben indultak be a tényleges csatlakozási tárgyalások a tagjelöltek egy csoportjával. COOK brit külügyminiszternek 2000. július 25-én Budapesten a képviselővezetői értekezleten elmondott beszéde azt támasztotta alá,

hogy brit részről az EU-bővítés éllovasai kívánnak lenni, azt a rendelkezésükre álló minden lehetséges módon támogatni kívánják, mielőbbi eredményeket szeretnének látni. „*Azt is akarjuk – mondta COOK –, hogy az Európai Unióban is hamarosan partnerek legyünk. Három évvel ezelőtt alkalmam volt felszólalni a magyar Országgyűlésben. Akkor ígéretet tettem arra, hogy az Egyesült Királyság, mint az EU akkori soros elnöke, megkezdi a csatlakozási tárgyalásokat Magyarországgal. Ezt az ígéretemet megtartottam. Ma viszont arra teszek ígéretet, hogy az Egyesült Királyság a tárgyalások során a bővítés szószólója lesz.*”¹ (Ezt látszik alátámasztani az is, hogy már a csatlakozási tárgyalások beindítása is az 1998 első felében az EU soros elnökségét betöltő Egyesült Királyság aktív közreműködése mellett jött létre.)

A bővítés további katalizátorként hatott a blairi politika alakítására. BLAIR megértette, hogy az európai együttműködésben való minél tágabb részvétellel befolyásolni tudja annak előrehaladását és a bővítés által kiváltott/kiváltandó hatásokat jobban kézben tudja tartani. A bővítés a kormányköziség megőrzésén fáradozó BLAIR-kormányzat számára így elsőrangú prioritássá lépett elő. A bővítés pártolásában így megjelenik a folyamat politikai támogatása mellett az egyéni, brit érdekek képviseletének szükséglete is. Az új tagállamok brit meglátás szerint erősíteni fogják az Unió külpolitikai arculatát, új szint és hangot hoznak a világban való képviselet erősítésére. A Munkáspárt, miközben kiáll a bővítés mellett, tudatában van annak, hogy az EU tagállamoknak egy sor már rövid távon is jelentkező plusz költséggel kell számolniuk. Ezért a Labour hangsúlyozza, hogy a bővítés költségei elosztásának ügyét érzékenyen kell kezelni, nem szabad megengedni, hogy a bővítés következtében egyes régiók teljesen ellehetetlenüljenek.

A kormány az EU-n belüli és a tagjelöltekkel fenntartott kétoldalú kapcsolatainak mozgósításával igyekszik hangsúlyozni a kétoldalú kapcsolatok jelentőségét az EU tagság keretein belül is, amelyek brit felfogásban fontos szerepet játszanak a kormányköziség eszméjének erősítésében. A britek törekednek arra, hogy a tagjelölteket már a kezdetektől bevonják a közös döntések előkészítésbe. Ennek eklatáns példája az érintett partnerek bevonásával és brit külügyminisztériumi finanszírozással kidolgozott brit–magyar akcióterv, amelynek célja hazánk integrációs felkészülésének segítése a kétoldalú csatornák igénybevételével.²

¹ Részlet R. Cook brit külügyminiszter 2000. július 25-én a Külügyminisztérium képviselővezetői értekezletén elhangzott beszédéből (www.kum.hu).

² A brit fél megkülönböztetett figyelmének egyik leginkább kézzelfogható gyakorlati megvalósulása a Brit–Magyar Akcióterv. Ez az érintettek által közösen kidolgozott terv olyan folyamatban lévő, illetve új projekteket tartalmaz, amelyek Magyarország mihamarábbi uniós csatlakozását támogatják a kétoldalú csatornák felhasználásával. A brit fél a közép-európai akciótervek kidolgozását azt követően tűzte napirendre, hogy a parlament alsó és felsőháza több alkalommal is erőteljesen sürgette a bilaterális kapcsolatok szorosabbra fűzését a tagjelölt országokkal. A Blair-kormány hatalomra kerülését követően az EU-tagországok és a tagjelöltek vonatkozásában meghirdette az ún. „lépésváltás” politikáját, amely éppen a kétoldalú együttműködésben rejlő lehetőségek aktívabb kihasználását tűzte célul, Nagy-Britannia EU-n belüli szerepének erősítése érdekében. A bővítés elérhető közelségbe kerülése viszont arra készítette a brit diplomáciát, hogy az addig csak az EU-tagországokra korlátozódó „partnerkeresést” terjessze ki Közép-Európára is, hiszen a felkészülési szakaszban nyújtott segítség jó alapot biztosít majd a taggá válás utáni időszak

Az EU-bővítés kérdését minden érintett fél (a brit kormány és a három meghatározó parlamenti párt) egyértelműen támogatja. Elismerik ugyanakkor, hogy a földrajzi távolság és a szerényebb gazdasági kapcsolatok miatt az új tagok befogadása csak kevésbé közvetlenül érinti az országot. Bár a bővítés összpárti támogatottságot élvez, a mögöttes érdekek igen eltérőek. A Konzervatív Párt alapvetően a mélyítés ellenszerét látja benne, miközben a Munkáspárt a potenciális gazdasági előnyöket hangsúlyozza, és bilaterális alapon az új belépők támogatására számít az EU-napirend befolyásolásában.

A brit közvélemény szemében a bővítés nem számít problémás ügynek, és ezt a politikai pártok konszenzusa is erősíti. Mint ahogy azt a brit–magyar akcióterv keretében Magyarországra látogató DIGBY JONES, a brit Iparosok Szövetségének elnöke is megerősítette Magyarország az üzleti világ szemében felkészült az uniós bővítésre és az elsők között kell lennie az újonnan csatlakozók sorában.

Az EU-bővítés sikeres elősegítése a BLAIR-kormány belpolitikai mozgásterét, a rendelkezésére álló, a lakosság meggyőzését szolgáló eszközök tárházát is bővítené, de a Konzervatív Párt érvrendszerét is gazdagítaná. Brit szemszögből a sikeres bővítés tovább erősíthetné a brit politikai és közigazgatási gondolkodás meg-honosodását az EU-ban.

5. ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

A cikk célja az volt, hogy rávilágítson a kül- és belpolitika összefüggéseire. Ennek érdekében a szerző bemutatta, hogy viszonyul egymáshoz három uniós politika egy véleményét markánsan kifejtő tagállam esetében. Három olyan politikát választott ki a szerző, amelyek lehetőséget biztosítottak arra, hogy azokat egymással összehasonlítsa, a rejtett összefüggéseket felfedje.

A brit EU-politika sajátosságainak taglalása során nyilvánvalóvá vált, hogy olyan tényezőkkel áll szemben az elemző, amelyek a kontinens országaiban is fellelhetők, azonban a szigeten ezeknek a jelentősége hatványozottan nyilvánul meg (pl., szkeptikus közvélemény jelentősége). A brit Európa-politika egyik jellemzője az volt, hogy az egymást követő brit kormányok folyamatosan közeledtek az Unióhoz, míg BLAIR politikája áttörést eredményezett ezen a téren. Az állítások hitelességét úgy igyekszik a szerző bizonyítani, hogy mindig összehasonlítja az egyes kérdésekben képviselt konzervatív és munkáspárti álláspontokat.

A szerző azt bizonyította be, hogy a BLAIR-féle kormányzás fordulatot jelentett mind Európa, mind a sziget számára. Ennek több oka is volt. BLAIR felismerte, hogy az euró bevezetése történelmi szükségesség, amit érvelése szerint gazdasági tesztekkel lehet bizonyítani. A konzervatívok az euró-tagságot ennél jóval merevebben utasították el, különösképpen THATCHER kormányzása alatt.

BLAIR azt is felismerte, hogy az euró elfogadtatását a szigetországban elősegítheti a KKBP-ben felvállalt aktív brit szerep. A konzervatívok ezzel szemben egy-

bilaterális kezdeményezéseikhez is. Más részről Nagy-Britannia az EU-csatlakozás kézzelfogható támogatásával igyekszik bizonyítani, hogy nemcsak elvi-politikai síkon, hanem a napi gyakorlatban is kész előmozdítani ezen országok EU-felkészülését.

értelműen elutasították az EMU-tagság ilyen formán történő megvalósulását, azt nem kívánták összekapcsolni semmilyen egyéb politikával.

BLAIR már kormányzása első ciklusában elérte azt, hogy Nagy-Britannia hangja erősebben csengjen az uniós fórumokon. Sikerült növelnie a brit befolyást, érdekérvényesítést.

BLAIR továbbá újraértékelt a szuverenitás fogalmát. Meglátása szerint a tagság további szélesítése nem fog a szuverenitás csökkenéséhez vezetni, hiszen abszolút szuverenitásról soha nem is lehetett beszélni, az Unióban a szuverenitásnak az ún. pooljáról van csak szó.

A brit érdekérvényesítés növelését BLAIR újfajta európai retorikával is párosította. Feladta elődei meglehetősen obstruktív külpolitikai magatartását, hangnemet váltott, ami természetesen azonnal szívesen látott partnerré tett őt az európai fórumokon. BLAIR azon van, hogy sikerüljön meghaladnia a „vonakodó partner” elnevezést, amivel a briteket nagyon sokáig illették európai körökben. Egy szóval, BLAIR konstruktív együttműködést kíván kialakítani partnereivel, meg akarja szerezni a bizalmukat. BLAIRre egyaránt jellemző az is, hogy egyre inkább a szövetségeseket az öreg kontinensen keresi, noha a transzatlanti kapcsolat jelentősége megmarad.

A brit kormányfő tudatában van annak, hogy a közvélemény szerepe meghatározó. Ezért következetesen azon van, hogy az uniós döntéseket, az abban való brit részvétel formáit elmagyarázzák a lakosságnak, folyamatosan visszacsatolják azokat. Ebben nagy segítségére vannak a régi vagy újonnan szerzett szövetségesek is. Míg az alkalmazkodás éveit során a pártok csakis az EU ellenességet lovalgatták meg (belpolitika hatása az EU-politikára), addig BLAIR ezt a gondolatot továbbviszi és megpróbálja meggyőzni saját lakosságát az EU előnyeiről, az EMU-tagság pozitív oldaláról (EU politika hatása a belpolitikára).

BLAIR felismerte a globalizáció teremtette lehetőségeket, amelyek felértékelik a regionális kormányzás formáit. A brit kormányfő ezért fontosnak tartja, hogy országa minél aktívabb szerepet vállaljon az olyan politikák alakításában, mint például a közös külpolitika, valamint a bővítés.

Míg a konzervatívok a politikai együttműködést kívánták megakadályozni, illetve fel akarták értékelni a politikát, hogy csökkentsék a gazdasági együttműködést, mint mélyítést és egyik esetben sem kívántak nagy európai célokat megfogalmazni és elfogadni, addig BLAIR elismerte, hogy a mélyítést célzó EMU-t el kell fogadni, mint politikai ambíciót. Ezt azonban természetesen a szabad kereskedelem, külpolitikai szerepvállalás erősítésével, a bővítés megvalósításával. Neki nem célja az, hogy a mélyítési folyamatot mindenáron akadályozza. Ő csak egyensúlyt akar teremteni a kontinensen és a szigetországban uralkodó politikai és ideológiai felfogások között.

A BLAIR-kormány az Unió három markáns politikájának eltérő szintű felkarolásával sikerült mind kül- és belpolitikai, valamint gazdasági sikereket elérnie, illetve az egyik uniós politikát (KKBP) motorként felhasználni egy másik európai politika (EMU) országon belüli burkolt, illetve nyílt elfogadtatása céljából. A bővítést felkarolta, mint a kormánykozás egyik eszközét és sikerült olyan kül- és Európa-politikai pilléreket kialakítani, amelyek lehetővé tették a Munkáspárt 2001-es választási sikerét és bebizonyították az európai partnereknek a brit együttműködési készséget. A látványos sikerek ellenére továbbra sem sike-

rült megállapodni abban, hogy az EMU-tagság gazdasági kritériumainak teljesítése esetén milyen időpontban kerüljön sor a népszavazásra. Ehhez hozzáadódik még az is, hogy egyes elemzők arra mutatnak rá, hogy a brit lakosság körében növekvő euroközöny, valamint a belpolitikai, belgazdasági problémák GORDON BROWN kezére játszanak. A politikai hangulatnak újabb radikális változáson kellene átmennie annak érdekében, hogy a legújabb hírek szerint 2003 tavaszán kiírásra kerülő referendum európai szempontból sikeres legyen.

6. IRODALOMJEGYZÉK

Elsődleges források

- „A bővítés szószólója” R. Cook volt brit külügyminiszter budapesti beszéde (www.kum.hu).
- Ambitions for Britain: Labour's manifesto 2001.
- „Ancram: Sovereignty and the nation state in the 21st century” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Ancram: Welsh conference speech 2001” www.conservatives.com 2002. április 8.
- Article by the Foreign Secretary Jack Straw in the Independent newspaper, 22 November 2001.
- „Blair says UK must not ignore single currency” Financial Times January 3 2002.
- „Business leaders' support grows for single European currency” www.mori.com.uk 2002. január 23.
- „Committed to Europe, reforming Europe” Speech by the PM, Tony Blair, Ghent City Hall, Belgium, 23 February 2000 www.fco.gov.uk 2002. április 9.
- „Duncan Smith: Britain's place in a changing world” www.conservatives.com 2002. április 8.
- Edited speech by FCO Minister for Europe, Peter Hain, to Europe 21, 22 January 2002.
- „Foreign policy „must reflect national interest” www.conservatives.com 2002. április 8.
- Global Thinking, The Foreign Policy Centre, Summer 2001 (Newsletter).
- „Hague: Conservatives will fight tooth and nail to keep the pound” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Hague: a new direction for Scotland and Britain” www.conservatives.com 2002. április 8. Edited transcript of an interview given by FCO Minister for Europe, Peter Hain, for BBC radio 4, 23 November 2001. www.fco.gov.uk 2002. január 16.
- Eurobarometer 2001. europa.eu.int
- „Hague: twelve days to keep the pound” www.conservatives.com 2002. április 8.
- Heartland (The Conservative Party's Magazine) Issue 1, 2000.
- HM Treasury.
- „Joining the euro” www.mori.com.uk 2002. január 23.
- „Joining the euro - All companies' polls” www.mori.com.uk 2002. január 23.
- „Let pounds and euros compete” Financial Times January 16 2002.
- Magyar-brit miniszterelnöki nyilatkozat (www.britishembassy.hu).

- „Maude: Nations and networks - Towards a new Europe” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Mood swings against euro” Financial Times February 7 2002.
- National Policy Forum: Reports to Labour Conference 2001.
- „Our vision for Europe” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Portillo: Blair is no patriot - he is defeatist” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Portillo: Blair should publish cost of scrapping the pound” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Portillo: Conservatives will follow five economic disciplines” www.conservatives.com 2002. április 8.
- „Profiting from EU enlargement”. Centre for European Reform, 2001.
- „Should the UK join?” Financial Times July 25 2001.
- Speech by the Prime Minister, Tony Blair, at the opening of the European Research Institute, Birmingham, 23 November 2001. www.fco.gov.uk
- „Still coming in” The Economist January 22 2000.
- „Sunshine, with a chance of showers” The Economist July 8 2000.
- Text of a speech by Tony Blair, PM and Leader of the Labour Party at the Labour Party Conference, Brighton, 2001.
- The Conservative Manifesto 1997.
- „The myth of eurocreep” The Economist January 5 2002.
- „Treasury euro doubts revealed” Guardian January 4 2002.
- „What factors change people's minds?” www.mori.com.uk 2002. január 23.
- „Why the euro is bad for British retailers” Financial Times September 27 2001.
- „Will the UK join the euro?” Financial Times January 8 2002.

Másodlagos források

- ARTIS, M. J.: The UK and the EMU. Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2000. 37. o.
- BLACK, C.: „Nagy-Britannia atlanti opciója”. Európai Szemle, Tavasz 2000/1. 25-39. o.
- BULMER, S.: „Britain and European integration”. In: S. George „Britain and the European Community”. Oxford: Clarendon Press, 1992. 4-29. o.
- CSURGÓ, O., HAJDÚ P.: Üzleti etika. Budapest: Saldo, 1998. 416. o.
- DUNAY, P.: „Transzatlanti kapcsolatok az euró és a közös európai biztonságpolitika korában”. Európai Szemle, Tél 2000/4. 19-38. o.
- FORSTER, A.: Britain and the Maastricht negotiations. Palgrave, 2001. 198. o.
- GAZDAG, F.: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája. Budapest, Osiris kiadó, 2000. 224. o.
- GEORGE, S.: An awkward partner: Britain in the European Community, OUP, 1991. 218. o.
- GEORGE, S.: Britain and the European Community: the politics of semi-detachment. Oxford: Clarendon press, 1992. 214. o.
- GEORGE, S.: Politics and policy in the European Union, OUP, 1997. 322. o.
- GEORGE, S.: „The policy of British governments within the European Community”. In: S. George „Britain and the European Community”. Oxford: Clarendon Press, 1992. 30-63. o.

- HAVAS, P.: „Continuity and renewal: the debate of the Labour Party”. MTAPTI, Budapest, 1996. 10. o.
- HORVÁTH, Z.: Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2000. 323. o.
- KISS J. L.: Közösségi politikák - Nemzeti politikák - A tizenötök EU-rópái. Budapest, Macropolis, 2000. 222. o.
- RAPCSÁK, J.: „Nagy-Britannia és az európai integráció: A vonakodó partner”. 229-276. o. In: Kiss J. László. Közösségi politikák - Nemzeti politikák - A tizenötök EU-rópái. Budapest: Macropolis, 2000. 222. o.
- SKED, A., COOK, C.: Post-war Britain: A political history. Penguin books, 1993. 629. o.
- GILLESPIE, P.: Blair's Britain, England's Europe: A view from Ireland. Institute of European Affairs, 2000. 326. o.
- NUGENT, N.: „Public opinion”. In: S. George „Britain and the European Community”. Oxford: Clarendon Press, 1992. 173-201. o.
- WALLACE, W.: Policy-making in the European Community. Chichester: Wiley, 1990. 541. o.
- WALLACE, W.: The foreign policy process in Britain. London: Royal Institute of International Affairs, 1977, 320. o.
- WALLACE, W.: The dynamics of European integration. London: Royal Institute of International Affairs, 1992. 308. o.